

ALGIRDAS LANDSBERGIS

PENKI STULPAI TURGAUS AIKŠTĖJE

DRAMA

C H I C A G O

1966

MANO TĖVUI

„Devoirs Infernaux“

René Char Feuillet d'Hypnos

V E I K Ė J A I

PASAKOTOJAS – pagyvenęs, anglosaksiškai profesoriškas.

ANTANAS – 35 metų, partizanų būrio vadas, buvęs skulptorius.

JONAS – 30 metų, partizanas, buvęs stalius.

LEONAS – 25 metų, partizanas, buvęs moksleivis.

GENĖ – 19 metų, moksleivė, partizanų ryšininkė.

TARDYTOJAS – 60 metų, teisės profesorius.

ALBINA – 30 metų, tardytojo sekretorė.

BERNIUKAS – 9 metų.

TĖVAS – Genės tėvas, senas.

MOTINA – Genės motina, sena.

DEPUTATAS – aukštas okupacinės valdžios atstovas, labai senas.

PIRMININKAS – okupacinės valdžios pareigūnas, pusamžis.

VIETA: miškas ir miestas mažoje šalyje.

LAIKAS: mūsų šimtmetis.

P I R M A S V E I K S M A S

Uždangą atvira. Tuščia scena. PASAKOTOJAS užlipa į sceną iš publikos, profesorišku žingsniu. Jis ką tik atsikėlė iš patogios kėdės vienoje iš Amerikos universitetinių bibliotekų.

PASAKOTOJAS. Ponios ir ponai, labas vakaras. Aš pristatysiu jums keistą istoriją.

Scena palaipsniui nušvinta. Pamažu įeina ANTANAS, JONAS, LEONAS. Jie dėvi partizaniškus drabužius. Išryškėja požeminio bunkerio vidus. Lentinės sienos. Lipteliai aukštyn. Ugniakuras. Narai. Dėžės. Lentinis stalas. Baterijinis siūstuvus. Rašomoji mašinėlė. Armonika.

PASAKOTOJAS. Reliatyviai artima praeitis, bet pakankamai tolima pažvelgt jon objektyviai: Rūdys, puvėsiai, – atsimenat? Prieš jūsų akis – požeminis partizanų bunkeris. Metai, kada mažam krašte baigėsi ginkluotas pasipriešinimas prieš galingą užkariautoją. Aš jums papasakosiu apie žmones, ant kurių nukrito kraštutinių reikalavimų ir visuotinių sprendimų dangus. Tais metais įvyko keistos vestuvės, užsimezgė tamsus planas užmušti žmogų. (*PASAKOTOJAS prieina prie JONO iš užpakalio.*) Ką tu galvoji apie planą, Jonai?

JONAS (*greitai, susijaudinęs*). Gudrus! Nors aš ir eilinis partizanas, bet tuoj užuodžiu gudrų planą. (*Parodo į ANTANĄ.*) Vadas ir aš atvykštam į miestą vestuvėm. Vadas – sužadėtinis iš sostinės. Aš – pajaunys. Vestuvių puoton ateina pareigūnai. Ateina apskrities tardytojas. Leonas (*Jis parodo į LEONĄ.*) ir du vyrai iš štabo įsitaisto name anapus gatvės. Mes paleidžiam ugnį! Leonas dengia mūsų pasitraukimą, mes visi pabėgam sunkvežimiu. (*Kalbėdamas apie atentato smagali, JONAS išsitraukia suomišką peilį ir keliskart beda jį į stalo paviršį.*) Tardytojas, kurį mes veltui stengėmės nudobti per septynerius metus, dėl kurio mes netekom tuzino geriausių vyrų, – tardytojas likviduotas. Ir aš tikiuos, kad mano kulka jį nukirs.

PASAKOTOJAS. Bet tu nieko nežinai apie tardytoją: nei jo praeities, nei jo tikros pavardės.

JONAS. Jis šaipydavos iš nuteistųjų. Jis džiaugdavos perskyręs šeimas. O kas žino velnio tikrą pavardę?! Ir velnias turi praeitį!

PASAKOTOJAS (*ištraukia peilį iš stalo, žengia prie LEONO ir išspaudžia peilį jo rankon kartu su klausimu*). O tu, Leonai, ką tu galvoji apie planą?

LEONAS (*išmeta peilį kurį PASAKOTOJAS pakelia*). Aš laikiu, kad štabas jį atšauktų. Kas gali užtikrint, kad tardytojas ateis į vestuvių puotą. Mieste kareivių – knibžda. Tas planas tai mirties spąstai, apdengti nuotakos šydu.

PASAKOTOJAS. Taip labai bijai mirties?

LEONAS. Ne mirties. Išeit vienas, kovot vienas. (*Parodo į ANTANĄ.*) Aš visad jaučiausi saugiai su juo. Aš negaliu atsiskirti nuo jo – ir negaliu jam to prisipažinti.

PASAKOTOJAS (*žengia prie ANTANO ir perduoda jam peilį*). O tu, būrio vade?

ANTANAS (*kietai suspaudžia peilį*). Aš vykdysiu planą. Štabo įsakymas.

PASAKOTOJAS. Be mažiausios abejonės?

ANTANAS. Plano autorė Albina...

PASAKOTOJAS. Kodėl?

ANTANAS. Aš ją labai gerai pažįstu. Mūsų vestuvės buvo paskirtos prieš septynerius metus. Frontas mus perskyrė. Nuo to laiko mes nesimatėm.

PASAKOTOJAS. Bet ji priklauso pogrindžiui, kaip ir tu?

ANTANAS. Ji sugebėjo įsisiulyti tardytojo sekretore; nuo to laiko ji buvo vertingiausia mūsų agentė.

PASAKOTOJAS. Tad kodėl abejonės?

ANTANAS. Aš atsimenu jos minties rašyseną – švelnios linijos drebulės lape. Aš mėginu įsivaizduoti ją kuriant tą planą ir negaliu.

PASAKOTOJAS. Ar tu viską išpasakojai savo vyrams?

ANTANAS. Rytoj jie turi būti kaip plienas: aštrūs ir be dėmės. Abejonė – tai rūdys.

PASAKOTOJAS. Abejonės planu; abejonės savomis rankomis, kurios mokėdavo iškalt tokias tobulas linijas.

ANTANAS nūsuka nuo PASAKOTOJO ir pažvelgia į drožinį savo rankoje. Jo pirmai perbėga drožinio bruožais. Skausmas ir nusivylimas atsispindi jo veide. Jis padeda drožinį į šėlį.

PASAKOTOJAS (*atsisuka į publiką; paima sąsiuvinį nuo dėžės*). Laikas paliest pageltonavusius jų dainų puslapius; laikas pradėt. (*PASAKOTOJAS pradeda skaityt iš sąsiuvinio. Armonikos muzika. Šviesa pereina į požeminio bunkerio prieblandą. ANTANAS, JONAS ir LEONAS užima savo vietas jame.*)

Gegužėle, šį metelį
Tu anksčiau pas mus parlėk,
Apraudoki mūs vargelį,
Našlaitėliams mums padėk.

Bet, parlėkus, nepažinsi
Tu šalėlės Lietuvos ...
Neatrasai, kur giedojai,
Tos šakelės mylimos ...

Antrojo posmo metu pasigirsta aitrus, džiovinis LEONO kosulys. Bedeklamuodamas, PASAKOTOJAS pereina į kitą scenos pusę ir pranyksta. Scena pašviesėja.

JONAS. Kad ji nebūtų paklydus, vargšėlė – kaip užpernai.

ANTANAS. Genė mūsų mišką pažįsta geriau kaip lapės ir barsukai.

JONAS. Tąsyk, kai buvo peršalus, Jūs slaugėt, kaip iš knygos, pone vade. Bebudėdamas akių nesudėjot, o ir ji negalėjo užsimerkt, įsižiūrėjus į Jus. – – – O vis dėlto gera buvo girdėt moterišką šalimais čiaudant.

ANTANAS (LEONUI). Leonai, tau laikas. LEONAS (*staigiu pasiryžimu*). Jeigu ji neateis, aš lieku čia!

ANTANAS (JONUI). Jonai, apsižvalgyk lauke. Paklausk, ar neišgirsi ko įtartino. (*JONAS išeina labai lėtai, įbedęs akis į LEONĄ.*)

LEONAS. Tu nenorėjai, kad jis girdėtų. Ar tau gėda dėl manęs?

ANTANAS. Aš didžiuojuos tavim. Kodėl jis turi matyt tave silpnybės akimirkoj? – – – Tu išeisi dabar. Tiedu vyrai iš štabo jau bus atvykę prie malūno su tavo drabužiais ir dokumentais.

LEONAS. Kodėl tu nenori suprast manęs?!

ANTANAS. Tu buvai jauniausias mūsų grupėj; tu ir Genė. Kas kitiems buvo skaistykla, tau turėjo būti pragaras; kas jiems buvo pragaras, tau – nėra vardo.

LEONAS. Tu pats abejoji planu ir vistiek siunti mane!

ANTANAS. Stabas ištyrė planą iki paskutinio šovinio. (*Šiltai.*) Viskas baigsis gerai, Leonai. Mes išsikasim rytoj. Žvelk anapus rytdienos. Žiūrėk į ateitį.

LEONAS. Į ateitį? Jei koksai stebuklas išplautų mane ant jos kranto, kas man beliktų? Žiopčiočiau plaučių skudurais, kaip paslika žuvis. Ir tebegrėžčiau galvą praeitin: į mano vaikystės medžius kulky nesukapotom šakom; į mėnesieną ant mano jaunatviškų knygų; į aušrą ant mano drabužių praviroje spintoje: kasdienių ir šventadienių.

ANTANAS. Praeitis laiko surišus mūsų rankas. Mes turim atidėt ją į šalį.

LEONAS. Visą praeitį? Tą popietę, kai mudu atsitiktinai susitikom parke, prieš karą.

ANTANAS. Net ir tą popietei.

LEONAS. Saulė buvo varinė. Gėlės – atsimenu – chrizantemos. Knyga tavo rankoje vadinosi „Ateities skulptūra“; ji tiko tavo rankoms geriau kaip šautuvas.

ANTANAS. Tos knygos žodžiai; tos popietės grožis; visos mūsų ištikimybės – viskas atvedė mus čia. Mes kareiviai, Leonai, ir kareiviai nesustoja pusiaukelį žvalgytis į savo praeitis.

LEONAS. Mudviejų susitikimas pakreipė mane į naują kelią. Aš pradėjau skaityt, ieškot. Tu įžiebei many kibirkštį... kad palaidotum ją bunkeryje.

ANTANAS. Mes išsaugosim ją. Vieną dieną mes ją išnešim saulės švieson, kaip deimantą delnuose. Tai ryšys tarp mūsų, Leonai. Todėl tu man visada reiškėi daugiau, negu kiti.

LEONAS. Aš visad buvau tau dėkingas, bet...

ANTANAS. Pamiršk dėkingumą, kalbėk – mes nebeturim laiko.

LEONAS. Ne, aš negaliu! Prisipažint, kad... (*jeina JONAS.*)

JONAS (ANTANUI). Nė garso, pone vade. Tik juodas brazdėjimas – kaip bieso užpakaly.

ANTANAS (LEONUI). Tau laikas. LEONAS. Laikas nusikratyt manim?

JONAS (LEONUI). Laikas pajudint lašinius.

LEONAS (JONUI). O tu, kur tu skubi – pasikart ant stulpo turgaus aikštėj?!

ANTANAS. Leonai, prašau!

JONAS. „Prašau?!“

ANTANAS. Nesikišk, Jonai!

JONAS. Čia ir kurčias neiškęstų neįsikišęs.

ANTANAS. Ar man reiks primint tau drausmės įstatus?!

JONAS. Per visus tuos metus, pone vade, aš daug girdėjau apie drausmę. Mano močiutė, amžiną atilsį, man apie šventuosius tiek nepripasakojo – o ji mėgo pasakot apie šventuosius. Drausmės įstatai?! Aš maniau, kad Jūs Leoną prie sienos pastatysit už tokius maivymusis, o ką aš girdžiu – „prašau“.

ANTANAS (JONUI). Prieš mus didelis uždavinys, ir aš nepakęsiu palaidų liežuvių! (*Švelniau.*) Leonas pervargęs.

LEONAS. Neatsiprašyk už mane!

JONAS. Čia buvo daugiau pervargusių.

ANTANAS. Ar aš buvau mažiau kantrus su jais?

JONAS. Kaip tėvas, gal, bet ne kaip minkštaširdė motina!

ANTANAS. Du širšių lizdai – abudu užkliudžiau. Jonai žiūrėk man į akis ir sakyk – viską, kas tau guli ant širdies.

JONAS. Aš galiu kalbėt atvirai, žiūrėdamas į savo bambą ar į plyšį lubose. O kai mūsų būry buvo keturiasdešimt vyrų? Aš nenoriu skųstis, kaip boba, bet tada Jūs neprašėt mane žiūrėt Jums į akis. Tada Jonas buvo paskutinis. Jonai, grybauti Jonai, skalbti Jonas vėl neišmoko pamokos! Jonas nebaigė gimnazijos! – Tada Joną nelabai pastebėjot. Bet to Jono šuniška laimė – jam ir mirt prisieina beveik paskutiniam.

ANTANAS. Jonai, jų nebėrai Ar tu pavydi mirusiems?

JONAS. Aš niekam nepavydžiu! Man tik pikta, kad mes čia visi žemėm apnešti, o tiems ponaičiams, studenčiokams vis geriau išeina.

LEONAS. Kam aiškini jam?! Jis vistiek nesuprasi

JONAS. Aišku, kur man suprast?! Juodos rankos, juoda galva. Jūs nevietinis, pone vade, Jūs nebuvo mūsų apylinkėj prieš karą. Aš čia užaugau. Vaikėziukas būdamas matydavau Leoną atidardantį mišioms juodoj tėvų bričkøj. Buvo baltas, kaip kunigo delnas. Aš atmenu kaip šiandien – jo motina vienąsyk apdovanojo mus, driskelius, saldinaiais. Ji neišdalino jų – ne – tik savo plonais piršteliais išmetė saują mūs vidurin.

LEONAS (JONUI). Neliesk mano motinos! Leisk jai ramiai ilsėtis ir nesiknisk po ja savo aklom šnervėm Nuo pat pirmos dienos čia aš buvau „dvarininkas“, pašalietis.

ANTANAS. Po žeme nėra pašaliečių, Leonai. Mūsų visų rankos juodos!

JONAS. Oi kaip greit jo rankos pabaltų, jei tik laikai pasikeistų.

ANTANAS. Jei tie septyneri metai nepadarė judviejų broliais, niekas nepadarys. (*JONU!*) Kaip tu gali eit į rytdienos žygį, jei taip galvoji apie jį?! – – – Aš turiu amnestijos lapelį. Dabar pasiduodančius jie palieka gyvus.

JONAS. Dievaži, jei taip toliau kalbėsi, aš taip ir padarysiu! Išaina, kad tik jūs, baltarankiai galit ištesėt iki galo. Aš jums parodysiu, kad aš galiu ištvirt ilgiau už visus! (*Tyla.*)

ANTANAS. Dovanok, Jonai. Aš be reikalo paminėjau amnestiją. – – – Ne, aš negaliu kaltint tavęs. Visos pasaulio ir mūsų nuodėmės tebėra su mumis. Praeities vaikų akys, aptrauktos skurdu, atseka mus net po žeme.

JONAS. Tu gražiai kalbi. Kaip per kursų paskaitas. O kaip mums, kurių liežuviai grubesni? Kalbos, statutai, deklamacijos! O mums keiktis uždrausta. Kaip mums – permirkus, pridžiūvusiais skilviais, perštinčiom žaizdom – himną giedot, poterius kalbėt? Kada geras keiksmas būtų kaip degtinės stiklas, kaip valanda miego. O iš mūsų, balose lindinčių, angelaičius norėjo padaryti po velniui.

ANTANAS. Tylėk, Jonai!

JONAS (*tešaukiamai*). Po velniui.

ANTANAS (*jo susitvardymas dingsta*). Tylos!! Mes karo fronte!!!

JONAS. Po velnių! Po velnių!

Aukštai pasigirsta beldimasis. Visi trys griebiasi šautuvą. Beldimasis tęsiasi ir jie atpažįsta sutartą ženklą. LEONAS lipa aukštyn atidaryt dangčio. GENĖ nulipa žemyn. Paskui ją LEONAS.

ANTANAS. Gene! (*Suima jos rankas. GENĖS veidas nebylus.*) Gene... Ar viską atnešei? (*GENĖ išardo savo švarkelio pamušalą ir išima pluoštą popierių. Paduoda juos ANTANUI.*) Pasai. Karinės prievolės atleidimas. Darbo pažymėjimai. Profsąjungos knygelės. Komandiruotės. Labai gerai – – – Ką matei štabe?

GENĖ. Aš... nieko nebematysiu!!! Vyriausio štabo nebėra! (*Ji pravirksta.*)

ANTANAS. Gene?!

GENĖ (*pro ašaras*). Vos tik išėjau su popieriais – – – po poros valandų miestely – – – sužinojau – juos išdavė. Aš mačiau sunkvežimius, kaip kūju prigrūstus kareivių, užiant į mišką. Juos apsupo. – – – Jie susisprogdino! Tik du išliko. Jie buvo išję iš ryto ypatingo uždavinio.

ANTANAS. Dabar niekas nebegali atšaukti štabo įsakymo. (*LEONU!*) Tavo du vyrai jau bus prie malūno. Aš įsakau tau žygiuot susitikt su jais! (*LEONAS žvelgia ANTANUI į akis. Staiga išbėga laipteliais aukštyn ir laukan.*)

JONAS. Aš – – – eisiu pasižvalgyt. (*JONAS lėtai išaina paskui LEONĄ.*)

GENĖ. Kas Leonui?

ANTANAS. Šiandakt aš sapnavau sapną. Buvau tarp savo statulų senojoje dirbtuvėje. Lauke šėlo audra. Staiga vėjas nuplėšė stogą. Lietus prakiuro; žaibas tvoskė, kaip rimbas. Aš mėginau apdengt statulas, apsaugot jas, bet veltui. Jos pleišėjo, skeldėjo, tirpo. Jų akmeninės akys buvo mano būrio vyrų akys – priekaištingos.

GENĖ. Ką jūs darysit, kur jūs eisit?

ANTANAS. Mes kovosim toliau. Bet urvą mes paliksim – nebegalim grįžt.

GENĖ. O aš?

ANTANAS. Tavo lyšininkystė baigta. Tu turi dar vieną svarbią kelionę – namo. Mane graužia dar vienas didelis rūpestis, kad tu sugrįžtum saugiai. Grįžus sunaikink viską, kas mena tavo keliones, ir pradėk naują gyvenimą.

GENĖ. Aš nenoriu saugiai sugrįžt! Nenoriu naujo gyvenimo!

ANTANAS. Aš įsakau. Atsimink, kol tu grisi namo, esi dar mano vadovybėje. Gene, man labai svarbu, kad tu sugrįžtum – aš turėjau pasiųst tave namo, kai tu buvai dvylikos.

GENĖ. Man devyniolika!

ANTANAS. Atmenu, kai tu pirmą sykį atėjai pas mus. Tokia pramuštgalvė, greitom akim, išsipešusiom kaselėm. Ar dar tebeturi tą rudą suknelę, kurią dėvėjai tą dieną?

GENĖ. Dabar ja vilki mano mažoji seselė.

GENĖ pavargusi sėdasi, nusiauna šlapius batelius, nusimauna kojines.

GENĖ. Antanai, prašau, visada atsimink mane, kaip šiandien, – devyniolikos metų.

ANTANAS. Kaip aš galėčiau pamiršt tave? Tu atėjai pas mus kovai prasidedant. Per liūtis, per rudenio miglas, per gruodą, tavo pėdelės – vis tikresnės, vis tvirtesnės – ieškojo kelio į mūsų urvą. Tu matei mus laimėjimuose ir viltyse. Tu augai mums pralaimint ir mirštant. Mūsų žaizdos krekėjo ir nebeužsivėrė – tu gražėjai. Aš visad atsiminsiu tave devyniolikos, nes dėl mūsų tu galėjai nesulaukt nei trylikos.

GENĖ. Kai aš buvau trylikos, – ir keturiolikos, – po kiekvienos kelionės tu padėdavai man džiovint kojas. Aš vis laukdavau to akimirksnio, brisdama per pelkes, svajodavau. – Jau keleri metai, kai pasigendu tavo rankų. Kodėl tu nebepadedi man?

ANTANAS. Ar tu nesupranti? Gene, Gene. Aš taip pat laukdavau tavęs prie žarijų. Mano rankos, kaip beturčio skulptoriaus, stengdavosi atkurti tavo kojeles iš oro ir prisiminimų. Bet penkioliktą tavo rudenį aš nebegalėjau toliau apgaudinėti savęs – mergaitė niekad nebegrįš: į mūsų bunkerio dangtį belsis jauna moteris. Aš turėjau pasitraukt.

GENĖ (*iššaukiamai*). Kodėl?! Ar moteris neįaučia daugiau, giliau, kaip mergaitė?

ANTANAS. Užteks, Gene!

GENĖ (*po tylos akimirksnio*). Gerai, bet viena sąlyga. Šis vakaras paskutinis; čia niekad nebelauks manęs ugnis, duona, tavo rankos. Padėk man džiovint kojas, kaip tada, kai buvau keturiolikos. (*ANTANAS nusisuka.*) Niekas, niekad daugiau. Į jūsų urvą lapės ir barsukai beatras kelią.

ANTANAS atsisėda prie jos. Paima jos pėdą į rankas ir švelniai glosto ją.

ANTANAS. Tavo kojos dabar bus sausos ištisus metus.

GENĖ. Mano kojos mergaitiškai naivios. Dabar jos tilo, kad tavo rankos niekad nebesiskirs nuo jų.

ANTANAS. Gene, tu pažadėjai!

GENĖ. Gerai, kalbėsiu apie kitką. Tu labai seniai man bedavei savo drožinių. Jie visi išrikiuoti ant mano lentynos. Mama erzina mane – ji sako, aš negaliu išaugt iš lėlinio amžiaus. Ji mano, kad koks pūkiažandis gimnazistas man juos piausto.

ANTANAS. Šįmet visi mano drožiniai išeina primityvūs – lyg aš gimdyčiau puspročius vaikus. Atrodo, lyg mano rankos būtų praradusios – bent laikinai – tą švelnią jėgą, tą kantrumą, kurie įkvepia gyvybę medžiui.

GENĖ. Netiesa! Antanai, tu buvai toks geras, toks švelnus, toks kantrus su manimi. Laiko neturėdamas, rūpesčiais apkrautas, tu mokei mane.

ANTANAS. Aš tik stengiausi ištausoti sau pačiam, ką aš kadaise buvau išmokęs. Bet, laikui bėgant, tau iš manęs buvo vis mažiau naudos. Miškas, žaizdos, plienas pripildė mano sąmonę savo tamsiomis formulėmis. Pažiūrėk į mūsų rašomą mašinėlę. Mes beveik nieko nebegalim parašyt: jai trūksta M ir O. Tas pat su manim, su mumis visais.

GENĖ. Mano visam gyvenimui užtektų tavo vardo raidžių be M ir O.

ANTANAS. Rytoj mūsų urvinė patirtis tau bus nebereikalinga. Nebereikės ieškot priedangos, bėgt, šaudyt. Tau reikės gyvent, kovot visai kitaip. Baigiamieji egzaminai kitą mėnesį, ar ne? Kokie tavo pažymiai? Nepergeriausi?

GENĖ. Vidutiniai.

ANTANAS. Tu turėsi gerai mokytis. Stenkis patekti į universitetą. Pažadėk man.

GENĖ. Melai, pilki melai!

ANTANAS. Jų melai nebus tau pavojingi. Tavo protas, nervai, oda – tavo visas kūnas atmes juos; tavo kojos, prisiminusios miškų drėgmę. Aš stengiaus tau duoti pagrindą iš istorijos, filosofijos, literatūros. Nepamiršk šito. Mokykis.

GENĖ. Bet aš nenoriu mokytis! Noriu gyvent, kaip dabar. Mano namai čia – prie tavęs. Čia ramu, nėra garsiakalbių, plakatų, akmeninių veidų.

ANTANAS. Gene, man nepatinka tavo kalba. Tai miškas tavy; vėjai susirinkę tavyje per septynerius metus.

GENĖ. O man nepatinka tavo kalba! Man nereikia pamokymų. Perdaug jų girdžiu namuos. Tu man ne tėvas!

ANTANAS. Man trūksta tik keleto metų.

GENĖ. Dovanok man. – – – Kas tu esi man? Ištark, kas mes esam vienas kitam. Tada aš galėčiau nešiotis tą žodį, apglėbt jį migdama ir busdama. Pasakyk man! (*Akimirksnis tylos.*)

ANTANAS. Man trisdešimt penkeri.

GENĖ. Tu jaunas ir stiprus.

ANTANAS. Prieš tave visas gyvenimas. Jis turi tau dar labai daug dovanų – tau vienai. Laikai gali pasikeist. Tavęs dar laukia vasaros vakarai, negirdėtos dainos, nematyti veidai. Tavo ateity jauni vaikinai nedrąsiai ir viltingai tyko pakalbint tave. Ir vergijos metu mergaitės nenustoja svajojusios; jos visad svajos apie tuos dalykus.

GENĖ. O moterys? Tu sakei, kad aš moteris.

ANTANAS. Dar mergaitė ir jau moteris: pats pavojingiausias amžius. Kai po keleto metų pažvelgsi atgal į kai kuriuos savo jausmus, nusijuoksi ir papurtysi galvą.

GENĖ. Netiesa! Mūsų žodį, Antanai, mūsų žodį!

ANTANAS. Mes urvuose skirti mirčiai! Gyvieji turi laikytis nuošaliai nuo mirusiųjų. Juo toliau, juo geriau. (*Tyla. GENĖ užsimauna kojines, apsiauna batelius, užsivelka švarkelį.*)

GENĖ. Antanai, ar ta beprotybė kada baigsis?

ANTANAS. Taip, Gene. Kitaip visi mūsų darbai būtų beprasmiški.

GENĖ. Tai pažadėk, kad tada ateisi pas mane.

ANTANAS. Pažadu. Kai visos mūsų kovos baigsis, aš ateisiu pas tave.

GENĖ. Ar palydėsi mane? Bent iki upelio.

ANTANAS. Negaliu. Labai norėčiau, bet negaliu. Gene, aš neturiu tau atsisveikinimo dovanos – paimk bent mano svarbiausią paslaptį. Ar atmeni triaukšti namą prie ligoninės mieste? Jo kieme yra ratinė. Joje aš palikau savo statulas. Kiemsargis žinos – jei jis dar gyvas. Paprašyk, kad jis palaikytų jas dar bent pusmetį; niekam nesakyk apie jas; retkarčiais aplankyk jas.

GENĖ. Ačiū, Antanai. Aš lauksiu tavęs – tenai.

ANTANAS. Sudiev, Gene. (*Pabučiuoja ją į kaktą.*)

GENĖ. Sudiev, Antanai. (*Staiga bučiuoja jį į lūpas. Jis negali susilaikyti. Ilgas, švelnus pasibučiavimas.*) Tu ateisi – aš žinau. Mes būsim drauge, mes turėsime laiko – begalinius miškus saulėto laiko. Aš nežiūrėsiu į joki vyrą. Aš niekad neištekėsiu, kol tu ateisi. (*Apsisuka ir išbėga laipteliais aukštyn.*)

ANTANAS. Gene, būk atsargi. – – – Sek spindį miške. (*Užveriamo dangčio garsas.*) Gene...

Valandėlę stovi nejudėdamas. Paima geležinį vamzdį ir ima daužyti radijo aparatą – – – JONAS nulipa žemyn.

JONAS. Kogi Jūs tą trantą daužot. Vistiek iširęs.

ANTANAS (*piktai*). Jei jie atras mūsų urvą, tegalvoja – partizanai gerą aparatą turėjo, su užsieniu kalbėjo, nenorėjo mums palikti

JONAS. Labai gudriai, pone vade... (*Dvejoja, pasiryžta.*) Pone vade, aš nusižengiau drausmei.

ANTANAS. Jau buvau pamiršęs. (*Šilčiau.*) Ir, prašau, nebevadink manęs „ponu vadu“.

JONAS. Stoviu aš lauke – Antanai – ir galvoju: mes kaip vaikai pasidarėm. Mažiausias niekas – ir gerklę suspaudžia. Naktis, medžiai ošia, drėgna žolė po kojom, ir – Genės balsas tamsumoj. Moters balsas naktį – man net kvapą užima. Dieve, kaip aš norėjau armonikos, stovėdamas lauke. Taip patraukt porą sykių, kad ir be melodijos.

ANTANAS. Kaip ji atrodė – nueidama?

JONAS. Jos akyse blizgėjo ašaros. Šiltos ašaros mėnesienoj.

ANTANAS (*karišku tonu*). Mums laikas. Ar tavo šautuvas išvalytas?

JONAS. Taip, pone vade.

ANTANAS. Šautuvus pakasim pamiškėj. Naudosim brauningus. (*ANTANAS išima iš dėžės tuščią konservų dėžutę, seną žibintą, numeta juos žemėn.*) Gerai, kad išsaugojom tą importuotų konservų dėžutę ir fanarą. Jei užtiks, tegu mano, kad gaunam pagalbos iš užsienio. (*ANTANUI kalbant, JONAS lėtai apsidairo, žengta prie tuščių narų ir švelniai paliečia juos.*)

JONAS (*nesiklausydamas ANTANO*). Tik pagalvok, septyneri metai, kai tardytojas pradėjo siautėt. Ir mes čia išgyvenom septynerius metus. Jie sunaikino tuos, kurie neturėjo slėptuvių; tada jie išrūkė slėptuves, dabar jų šunys jau šniukštinėja mūsų pėdsakus, jų kareiviai jau šliaužia apsupt mūsų: per pelkes, per liūnus, po pat žeme. Dievas žino, gal mes vieninteliai beišlikom visoje šaly.

ANTANAS. Ar kada pagalvojai, kiek vaikų išaugo per tuos metus? Kuo jie užaugo? Ką jie galvoja apie mus?

JONAS (*dar nesiklausydamas ANTANO*). Ar atmeni kalvį ir rudaplaukį? Kaip juodu dainuodavo, be galo ir be krašto?

ANTANAS. Be galo... iki dviejų paklydusių kulčių.

JONAS. Ir kapitono dvipirštę ranką, ir kaip jis cigaretes sukdamo. Lipdamas į savo narus, kasnakt užčiuopdavau pridžiūvusius jo kraujo lopus.

ANTANAS. Kaip lėtai jie skyrėsi nuo mūsų... Po sąnarį, po kraujoplūdį. Ir dabar dar nevisai atsiskyre.

JONAS. Nepalikim tų tuščių narų. Aš juos sulaužysiu.

ANTANAS. Ne, mes paliksim juos. Po jais aš pakasiau sąsiuvinėlį su partizaniškom dainom. Gali prabėgt daug metų, kol kas nors atras mūsų urvą. Gal tada priešo jau nebebus. Ir tada žmonės atsargiai iškels tuos narus, atras mūsų dainas, ir – atsimins.

JONAS. Septyneri metai...

ANTANAS. Ir penki stulpai... Eime! (*Jiedu pajuda. Tamsa.*)

Scena nušvinta. Tardytojo raštinė. Dvi kėdės. Bylų spintelė.

ALBINA sėdi ant kėdės, su užrakintu sąsiuvinium ant kelių. *TARDYTOJAS žiūri pro langą.*

TARDYTOJAS. Penki stulpai turgaus aikštėje... (*Tyla.*)

ALBINA. Ar pradėt naują puslapį?

TARDYTOJAS. Taip. (*Diktuoja.*) Turgaus aikštė kadaise. Mainai saulėje ir arklių mėšlas sniege. Variniai pinigai, sūrus nuo prakaito, ir skarotos moterys vežimuose, kaip vos tik atkastos statulos. Mažytė žalia šalis, snaudulinga ir užsispyrus, tebegrimstanti tamsių šimtmečių raistuos.

ALBINA. Atleiskit, bet kas tai?

TARDYTOJAS. Mano memuarų pradžia. Aš norėjau, kad Jūs užrašytumėt bent pirmą skyrelį – prieš pabėgdama.

ALBINA. Aš juos skaitysiu su didžiausiu įdomumu.

TARDYTOJAS. Jokia valdžia neleis jų spausdinti. Bet – pirmas skyrelis dar nebaigtas. (*Jam bekalbant, scenos fone pasirodo penkių stulpų siluetai.*) Prieš septynerius metus stovėjau rinkos aikštėje ir akimis sekiau pratarškantį vežimą su partizanų lavonais. Mano akys nuklydo nuo lavonų į skruzdėlyną aikštės pakrašty. Tą akimirką man gimė idėja. Kitą dieną prie skruzdėlyno iškilo stulpas; netrukus dar po du iš šonų. Pačiam partizaninių kovų įkaršty stulpus papuošdavo nuogi lavonai. Stulpas skruzdėlyno vidury paprastai būdavo rezervuotas vyresniajam. Taip iš paprastos turgaus aikštės buvo sukurtas dramiškas simbolis, perspėjimas gyventojams.

ALBINA. Prašau... (*Ji nuleidžia galvą.*)

TARDYTOJAS. Albina kas Jums? Jūs tokia išbalus.

ALBINA. Jūs vakar sakėt, kad aš galėsiu išeit anksčiau.

TARDYTOJAS. Aš prisipažįstu. Bet šiandien aš sąmoningai pamiršau Jūsų vestuvių išvakares – kuo ilgiau pratęst mudviejų paskutinę popietę. Paskutinis suknelės priderinimas?

ALBINA. Paskutiniai apsilankymai.

TARDYTOJAS. Aš pats lankiu lemtingo apsilankymo.

ALBINA (*sunerimusi*). Kokio apsilankymo?

TARDYTOJAS. Deputatas iš sostinės – viena didžiųjų Naujosios Santvarkos figūrų. Ir Pirmininkas.

ALBINA (*su palengvėjimo atodūsiu*). O – jie... Jie apsilankys vestuvėse?

TARDYTOJAS. Jie pažadėjo. Deputatas mane formaliai vizituos rytoj rytą. Tai gali būti mano paskutinis pasikalbėjimas su olimpine figūra. Mūsų miestas buvo svarbus dėl partizaninio karo. Nuo kitos savaitės čia tesilankys valdininkėliai su nuobodžiais portfeliais.

ALBINA. Jūsų laukia daug įdomesni įvykiai.

TARDYTOJAS. Aš niekad neatleisiu Jūsų būsimam vyrui. Jis nukerpa mudviejų dialogą, o aš tikėjau jį tęst daug ilgiau. Dar bent metus. Man vistiek neteks ilgiau gyvent.

ALBINA. Jūs juokaujat. Jūsų sveikata puiki. Jau metai, kaip prieš Jus nebuvo atentato. Svarbiausia – banditų štabas sunaikintas, visas partizaninis sąjūdis nušluotas.

TARDYTOJAS. Porai pavyko pabėgt...

ALBINA. Jūs atsilankysit į mūsų vestuvių vaišes – Jūs pažadėjot?

TARDYTOJAS. Aš slėpiau namuos, kai partizanai karaliavo miškuose ir kaimuose. Bet į Jūsų vestuves aš būčiau atėjęs ir tada.

ALBINA. Šiandien Jūs labai dosnus komplimentų.

TARDYTOJAS. Pats laikas, Albina. Viskas eina prie pabaigos, ir aš turiu būt visiškai atviras. Aš labai pasigesiu Jūsų. Be Jūsų, šis miesčiukas bus tik pensininko anekdotas, pleiskanoto raštininko švilpaujama giesmelė. Partizaniniam karui užgesus, pasibaigs paskutinė pramoga. Liks vien tuštuma. Ir šešėliai.

ALBINA. Kokie Šešėliai?

TARDYTOJAS. Jūs pažadat nesijuokt? – – – Minia šešėlių iš praėjusių septynerių metų. Tylūs, užsispyrę ir nežmoniškai kantrūs, jie buriuojas prie mano sąmonės durų.

ALBINA. Jūsų tardytieji?

TARDYTOJAS. Kaimuose mane vadina velniu ir gąsdina vaikus mano atsilankymu. Kai vaikai išgirsta mano vardą, slepiasi. Kaip gera tiems, kurie sugeba pasislėpt. Ar žinot, kodėl praeity tardytojai nešiodavo ilgus, juodus rūbus? Susigūžt juose ir pasislėpt nuo savo šešėlinių lankytojų. Mes, naujosios santvarkos tardytojai, esam nuogi jiems savo kasdienėse eilutėse. – – – Ar Jūs nė kiek nebijot manęs?

ALBINA. Ne. Kai aš buvau maža, bijodavau išpurtusių akių, kablinių nosių, iltinių dantų. Vėliau aš supratau, kad siaubas yra žmogaus viduje. Šiandien aš žinau, kad žmonės, nešiojantys siaubą savo krūtinėse, yra patys bejėgiškiausi. Jie nenusipelno baimės – jie patys yra baimė.

TARDYTOJAS. Aš vertinu Jūsų atvirumą, Albina. (*Steigtai, tardytojo tonu.*) Ar Jūs vadintumėt mano veiklą čia nusikaltimu?

ALBINA (*išsisukdama*). Jūs atlikot savo pareigą...

TARDYTOJAS. Pareiga yra operinis žodis. Tie žmonės stovėjo skersai kelio istorijai. Sentimentalūs studentai, apsamanoję ūkininkai, prietaringos moterėlės. Kadaisie jie turėjo savo valstybę, savo įstatymus, savo kalėjimus... Jie brangiai užmokėjo man už mano pusmetį kalėjime.

ALBINA (*su sarkazmo užuomina*). Tai bus skyrelis Jūsų memuaruose?

TARDYTOJAS. Jūs bauginančiai taikli, Albina. Kai mano skundai nusibos Jums – o didžiama mano kalbos yra skundai – perspėkit mane.

ALBINA (*nuoširdžiai*). Jūs pats nenuobodžiausias žmogus mūsų mieste.

TARDYTOJAS. Ar Jūs tikėsit, kad aš niekam savo gyvenime tiek daug neprisipažinau, kaip Jums?

ALBINA (*pusiau juokais*). Tai beveik meilės prisipažinimas.

TARDYTOJAS. „Meilė“ – žodis baisiai netikslus. Sakykim, kad aš – tardytojas, šešiasdešimties metų – mėgstu būt Jūsų draugėje, klausytis Jūsų balso, skaityt savo gyvenimo istoriją Jūsų besiklausančiose akyse. Aš labai savanaudiškas – man reikia Jūsų. Gulėt su Jumis aš nenoriu. (*ALBINA pakyla ir nusisuka.*) Atleiskit. Atsisveikinimai niekad nebuvo mano stiprybė.

ALBINA. Visi Jūsų tardytieji su tuo sutiktų.

TARDYTOJAS. Dar viena taikli strėlė. Visi. Kiekvienas, šešėliai, vien šešėliai. Nė vienos išimties. Ar Jūs manot, kad aš sugebėčiau padaryt išimtį vienintelę išimtį?

ALBINA. Tokie klausimai yra anapus mano pareigų ir mano žinojimo.

TARDYTOJAS. O vis dėlto Jūsų akys sako: „Aš tikiuos.“ Dėkui už Jūsų viltį. Gal kada nors aš sugebėsiu atsilygint už ją. (*Tyla.*) Jūs dar neatleidot man. Ar Jūs atleisit, jei aš Jums išduosiu savo paslaptį?

ALBINA (*atidžiai*). Kokią paslaptį?

TARDYTOJAS. Mano vestuvinės dovanos paslaptį. Ji mano vertingiausia nuosavybė – gal būt, vienintelis egzempliorius visam pasauly.

ALBINA (*šiek tiek nusivylus*). Knyga?

TARDYTOJAS. Parašyta žmogaus, kurio Jūs šiandien nepažintumėt, kita pavarde. Ją teskaitė saujelė žmonių, įskaitant keturis cenzorius, nors ji buvo skirta milijonams.

ALBINA. Man nieko nelieka, kaip atleist Jums.

TARDYTOJAS. Įrodyt, kad Jūs tikrai man atleidžiat, ar galėčiau Jums įteikt savo dovaną rytoj rytą?

ALBINA (*instinktyviai*). Ne! (*Tyla.*) Kodėl ne...

TARDYTOJAS. Dešimtą?

ALBINA. Ne – apie vienuoliktą. Aš lauksiu. Bet dabar man laikas eit.

Tamsa. Pasirodo PASAKOTOJAS. Vakaro Šviesa. Rinkos aikštė. PASAKOTOJAS atsisėda ant žemės ir užsideda juodus akinius, vaizduodamas elgetą. Jis armonika palydi savo giesmę.

PASAKOTOJAS.

Kokia baisi žmogaus menkysta,
Didžiausios svieta karalystės
Sugrius, kaip šitie skruzdėlynai,
Kai ateis diena paskutinė.

Jam begiedant, įžengia basas BERNIUKAS, atsargiai žvalgydamasis aplinkui ir viena ranka kažką slėpdamas prie krūtinės. PASAKOTOJAS padeda armoniką į šalį ir iškelia pirštą, klausydamasis.

PASAKOTOJAS (*rimtai*). Mes atėjom į sūkurio šerdį. Čia rinkos aikštė. Partizanų eilės taip praretėjo, kad stulpai jau keletą mėnesių stovi tušti. (*Atsisuka į BERNIUKĄ.*) Devynerių metų kojelės ir vienos valandos gėlės. Ar aš įspėjau.

BERNIUKAS. Tos gėlės tau vaidenas, dėduli.

PASAKOTOJAS. Vaikeli, ar tu ne iš tų, kur stulpus puošia?

BERNIUKAS. Aš?! Ne! O kas, jei ir būčiau? Ne tau suprast, dėduli.

PASAKOTOJAS. Kodėl gi man nesuprast, vaikeli? Aš žinau gyvenimą. Nebūk per drąsus – akis išdegsi.

Prieš vėją nepapūsi. Kieno galia, to ir valia.

BERNIUKAS. Ką tu gali žinot, dėduli, tu toks senas.

PASAKOTOJAS. Ir todėl labai išmintingas.

BERNIUKAS. Ar tu kada nors padėjai gėlių tau labai brangion vieton, kai tai buvo uždrausta?

PASAKOTOJAS. Teisybę pasakius – ne. Kas žino, gal aš ką ir pražiopsojau.

BERNIUKAS. Labai daug, dėduli, labai daug. (*BERNIUKAS atsisėda prie jo.*)

PASAKOTOJAS. Gal būt, gal būt. – Geras berniukas, kad pabūni su senu žmogum. Pasislink arčiau. Na, pagalvok, kaip nuostabu bus užaugt: nešiot ilgas kelnes, skųst barzdą, pabučiuot mergiotę... A?!...

Pasigeri? Ir tada – pasidaryt kuo nors.

BERNIUKAS. Kuo nors kuo?

PASAKOTOJAS. Kuo nors – kiekvienas žmogus yra kas nors. Net ir aš, elgeta, esu kas nors.

BERNIUKAS. Aš nenoriu būt kas nors. Aš būsiu tik berniukas. Niekas nemėgsta policininko.

Krautuvininkas visada murma. Net mano tėvas mažai juokiasi.

PASAKOTOJAS. Pasidaryk valdžia – tai geriausias kas nors. Žinai, tie žmogynai, kur pravažiuoja juodais automobiliais, prisipampę vištienos, importuotais šiltais apatiniais.

BERNIUKAS. Žmonės spiauna ant šaligatvio, kai tie automobiliai pravažiuoja.

PASAKOTOJAS. Pst, aš girdžiu dvi poras kojų. (*BERNIUKAS apsižvalgo. JONAS ir ANTANAS įeina scenon iš kitos pusės.*)

JONAS (*pasimuisto*). Mano kelnės per trumpos. Sakyk teisybę, ar aš neatrodau, kaip baidyklė rugiuos?

ANTANAS. Tavęs laukia naujas švarkas – pas laikrodininką, kur tu šiandakt nakvosi.

JONAS. Vargšas žmogelis subankrutuos. Naujas švarkas! O aš teturiu porą grašių.

ANTANAS. Aš tikiuos atrast pinigų šį vakarą.

JONAS. Kur?

ANTANAS. Prieš septynerius metus aš paslėpiau gniūžtę banknotų čia, netoliese. Tu geriau pažįsti miestą. Kur Albinos gatvė?

JONAS. Aš nebesusigaudau. Visi gatvių vardai pakeisti. Man rodos – ten. (*Jis pastebi stulpus.*) Žiūrėk, stulpai! (*Staigiai persižegnoja.*)

ANTANAS. Tušti...

JONAS. Vien skudurai beliko iš štabiškių; nebuvo ko užkabint – ar ne, tardytojau?!

ANTANAS. Tardytojas! Juoda dėmė – mušt, mušt, šaudyt! Už visą laukimą, dantų griežimą, už visas

septynerių metų žaidimas!

JONAS. Ko mes laukiam čia? Tik bėdą prisišauksim. Juo ilgiau aš žiūriu į tuos stulpus, juo labiau man kojos tirpsta.

ANTANAS. Žiūrėk, įtrink savo akis į juos iki kraujo – bus lengviau rytoj.

JONAS (*pastebi BERNIUKĄ*). Čia dar vienas žiūri į juos – kitokiom akim. Dar septyneri metai ir jis stypčios prieš uniformoj. Gal jis mus ir pagaus, jei mes gyvi išliksim.

ANTANAS. Jis nurodys mums Albinos gatvę.

JONAS. Klausk prieš kalba – bus saugiau. (*ANTANAS prieina prie BERNIUKO ir sušnabžda jam.*)

BERNIUKAS (*pakrato galvą*). Ne! Ne! Aš nesuprantu! Aš nemoku tos kalbos! (*ANTANAS ir JONAS nusišypso vienas kitam.*)

ANTANAS. Sakyk, vaikel, kur čia Šlovingosios Ateities gatvė?

BERNIUKAS. Ten, pro turgaus aikštę, už kalėjimo, pirma į kairę.

ANTANAS. Dėkui, vaikel, labai dėkui. (*ANTANAS pritūpia prie jo.*) Sakyk, ar tu nuolat čia žaidi?

BERNIUKAS. Aš nežaidžiu!

ANTANAS. Kodėl? Kai aš buvau tavo metų, ko mes nežaisdavom. Plėšikais ir policininkais, kaubojais ir indėnais.

BERNIUKAS. Kartais mes žaidžiam karą. (*ANTANAS paglosto BERNIUKO galvą ir pastebi gėles. Švelniai ištraukia jas ir parodo JONUI.*)

ANTANAS. Alyvos. (*BERNIUKUI. Labai rimtai.*) Ar tau ne laikas eit namo?

BERNIUKAS (*pagriebia gėles iš ANTANO*). Ne! (*ANTANAS apkabina jį.*) Paleiskit mane! Paleiskit!

PASAKOTOJAS. Kas jį skriaudžia?! Pagalbos!

JONAS. Tylėk, skudurgalvi! Nori bėdą užtraukt?!

ANTANAS (*paleidžia BERNIUKĄ*). Viskas tvarkoj, senuk. Niekas jo neskriaudžia. (*Pabučiuoja BERNIUKO kaktą.*) Dievas tesaugo tave. (*Žengia prie JONO.*) Jonai, tiesiai pas laikrodininką ir gerai išsimiegok.

JONAS. Įsakymą išpildysiu su didžiausiu malonumu. – O Jūs?

ANTANAS. Aš eisiu paieškot pinigų laikrodininkui. (*Sustabdo JONĄ.*) Nesirūpink – nepavojinga. Iki rytojaus. (*ANTANAS ir JONAS išeina. Tyla.*)

BERNIUKAS. Dabar tylu, ar ne, dėduli?

PASAKOTOJAS. Kaip grabė. Tik tai kitam miestelio gale dvi basos kojos su naščių svoriu. Pirmos gatvės lempos jau taškos balose, kaip naujagimiai viščiukai. – Neik, palauk. Aš tau papasakosiu pasaką apie skardinį kareivėlį.

BERNIUKAS. Dėkui ne. Jūs labai geras, bet aš turiu eit.

PASAKOTOJAS. Pamatysi, kaip tau patiks pasaka apie skardinį kareivėlį!

BERNIUKAS. Rytoj, dėduli.

PASAKOTOJAS. Kaip aš tau galiu padėt?

BERNIUKAS (*žengia žingsnį scenos gilumon*). Jei išgirsi kareiviškus batus, perspėk mane.

PASAKOTOJAS. Gerai, vaikel. (*Šiltai.*) Tavo balsas dreba. Ar tu bijai?

BERNIUKAS (*žengia dar vieną žingsnį. Sustoja*). Truputį, dėde, tik truputį.

PASAKOTOJAS.

Kas liks iš tavo griešno kūno,

Lepinto svieto malonumams?

Tik kaulai, nučiulpti skruzdėlių,

Akių skylėse po kirmėlę.

PASAKOTOJUI giedant, BERNIUKAS atsargiai išsiima iš po marškinių gėlių puokštę ir palygina jas. Staigiu

pasiryžimu apsisuka ir nubėga scenos gilumon. Šviesos užgęsta. Iš tamsos išnyra ratinės vidus. Mėnesienos srovelė teka pro langelį paluby. Kelios statulos. ANTANAS atsargiai įeina ratinėn, dar sykį pažvelgia laukan, pamažu uždaro duris. Akimirką svyruoja. Lėtai žengia prie statulų, iš vienos ištraukia seną lagaminą, atidaro, išima į brezentą suvyniotą banknotų gniūžtę. Mėnesiena paryškėja. ANTANAS įsideda pinigų kišenėn, išima iš lagamino suglamžytą purviną palaidinį, skulptoriaus plaktuką, skaptą. Apžiūri juos atsargiai ir su nuostaba, lyg jie būtų nepaprastai trapūs. Jo akys nuslysta nuo įrankių prie mėnesienos apsemtų statulų.

ANTANAS. Kokia smalsi mėnesiena. Nebe miško mėnulio lopšinė. Mano pagarba, miesto mėnuli. Aš atpratau nuo tavo skustuvinio smalsumo, tavo įkyraus meno kritiko profilio. Tavo lūpose klausimas: ką jaučia skulptorius, po septynerių metų apsilankęs savo kūrybos pasaulėly? Miesto mėnuli, ar padėsi man vėl įžengt į tą pasaulėlį? (ANTANAS lėtai nuima apdangalus nuo statulų. *Beaiškindamas jas mėnuliui, smalsiomis rankomis keliauja jų bruožais.*) Mano „Miegantis kareivis“ – vos beatpažįstamas – begrižtas į Nieką, iš kurio jis atėjo. Jis turbūt ne sykį stebėjosi, kodėl aš, kursai žinojau, jog molis neišsilaiko septynerius metus, laiku nesugrįžau perkelt jo į patvaresnę medžiagą. Vargšas „Kareivis“... – – – „Atletas“, tebeskriejantis į savo tikslą, vis įtemptais raumenimis. – – – A, mano „Mergaitė su mirštančiu elniu“, artimiausia mano širdžiai. Ar tu sakai, kad joje per daug smurto pastoralei? Tai laiko antspaudas, belaiki, tolimasis stebėtojas; antspaudas, kurio aš niekad nenorėjau ištrinti. „Atmesk laikmečio ligas, bet apglėbk jo žaizdas.“ Mano širdis padiktavo tuos žodžius prieš septynerius metus, ir ji tebešnabžda tą patį šiandien, – – – Viena aš pripažįstu, mano olimpinis kritike, aš turiu plačiau užsimot, naudoti naujas medžiagas. „Kareiviui“ – naujai, geresnei versijai – aš panaudosiu bronzą. Bronza: sodri, kilni bronzą. Jei tik karas būtų prasidėjęs pora mėnesių vėliau! Aš jau buvau pasiruošęs padidinti savo ateljė, pastatyti džiovyklą liejiniam. Pora mėnesių – ir aš būčiau galėjęs pradėti dirbti su bronzą. Kaip aš jos geidžiau! – – – O „Mergaitė“, mano „Mergaitė su mirštančiu elniu“! Aš ją išskaptuosiu medyje! Mediena, kaip ji paryškina kompoziciją!. Aš susigyvenau su medžiu dar labiau, kaip su bronzą ir marmuru; medžiai dabar man broliai. Aš naudosis medį ir bronzą, girdi?! Visas formų pasaulis laukia manęs! (Mėnesiena pradeda blukti.) Mano planai – ką tu galvoji apie mano planus? (Mėnesiena dabar tokia blyški, kaip prieš jų pasikalbėjimą. ANTANAS akimirką stovi tylėdamas. Pažvelgia aukštyn į langelį. Liūdnai.) Miesto debesis... Sudie miesto mėnuli.

Tamsa. Scenos krašte pasirodo ALBINOS kambario fragmentas. Langas su baltomis užuolaidomis. Lova. Žvakė ant stalo. ALBINA, skara apsigaubusi galvą ir pečius, laukia prie lango. Kitoje scenos pusėje, prieblandoje, GENĖS kambario fragmentas. GENĖ stovi prie lango. TĖVAS ir MOTINA sėdi ant suolo. PASAKOTOJAS stovi scenos pakrašty. – – – ALBINA pastyra. Ji vos gali tikėti, kad girdi žingsnius. Pribėga prie durų ir atplėšia jas. Tarpdury stovi ANTANAS. Akimirką abu nejuda. ANTANAS išžengia vidun, ALBINA apkabina jį.

ALBINA. Antanai... Antanai...

ANTANAS. Taip, Albina! – – Taip!

ALBINA. Brangusai; tu labai pavargęs; sėskis.

ANTANAS atsisėda ant lovos, ALBINA sėda šalia, suima jo rankas ir žiūri į jį. ANTANAS nervingai pašoka, prieina prie lango, pažiūri laukan, porą sykių švelniai pabeldžia į sieną.

ANTANAS. Čia saugu?

ALBINA. Kaip miške. Kaimynė našlė su keturiais mažyliais. Ji nustojo klausiusis pasaulio kalbos. (ANTANAS vėl atsisėda.) Ir aš pati daug nekalbėjau savo priverstinoj našlystėj.

ANTANAS. Tu tuoj pastebėsi, kad ir mano žodžiai pasidarė šykštūs ir nerangūs.

ALBINA. Tada mes dešimt metų tylomis žiūrėsim vienas į kitą ant šitos lovos. (*Tyla.*) Tu pavėlavai. Kas nors atsitiko?

ANTANAS. Ne, viskas kaip plane.

ALBINA. Kur nors sustojai?

ANTANAS (*dvejonės akimirka*). Ne. Tik miško pakrašty, persirengt.

ALBINA (*glosto jo ranką ir paliečia rankovę*). Ar tavo švarkas nepertrumpas? Pažiūrėk, lopus marškinius!

ANTANAS. Jie neturėjo geresnių, vargšai žmogeliai. Jono kelnės per trumpos. Jis atras savo pajaunio eilutę pas laikrodininką, kur jis šiųnakt nakvos.

ALBINA. Užsimerk, kol aš duosiu ženklą.

ALBINA išskuba iš kambario. ANTANAS užsimerkia ir suglemba kėdėj – jis nebegali atsispirti nuovargiui.

ALBINA įeina, laikydama rankoj tamsią eilutę ir baltutėlius marškinius.

ALBINA. Antanai...

ANTANAS (*vėl atsisėda tiesiai, paliečia medžiagą*). Tu išleidai jam metų uždarbį?

ALBINA. Nepamiršk, aš neturėjau kam puoštis. Taupyti buvo lengva. (*Ji padeda drabužius ir marškinius ant kėdės ir atsisėda šalia ANTANO.*) Maniau, kad nebeateisi. Kas dešimt minučių vis bėgdavau gatvėn. Sykį net sustabdžiau nepažįstamą žmogų. (*ANTANAS akimirkai užmerkia akis.*) O, Dieve, tu išbadėjęs, o aš sėdžiu čia ir nenustojau tauškus. Aš visą laiką šildžiau tavo mėgiamiausius blynus. Galėsi valgyt už minutės.

Skubiai apkabina jį ir išbėga. ANTANAS nusižiovauja, paliečia antklodę ir paklodę, stebėdamasis jų švarumu. Jis pasiduoda pagundai, išsitiesia ant lovos ir po akimirkos užminga.

ALBINA (*už scenos*). Aš tuoj prileisiu vonią. Antanai, brangusis, tu toks išbalęs. Tu tebemėgsti spanguoles? Ir arbatą? Antanai, mano rankos dreba iš džiaugsmo. Kiek, kiek daug aš tau turiu papasakoti.

Ji įeina ir sustoja nustebinta. Paglosto jo plaukus, pakelia galvą, pataiso pagalvį, nuvelka jo švarką ir numauna batus. Scena tamsėja. Atsisėda ant kėdės šalia jo ir vėl apsigaubia skara. Kita scenos pusė šviesėja. GENĖS tėvų kambarys išnyra iš tamsos.

TĖVAS. Ji man pasakys, kur buvo vakar naktį, nors man reiktų ją už plaukų gatve tąsyti.

MOTINA. Permirkusiom kurpelėm, išdraikytais plaukais, gaidžiams giedant – kiek gėdos!

GENĖ. Miško rasa buvo ant mano kojų, mano plaukuose, mano akyse.

TĖVAS. Tikra laukinuke išvirto, visoj apylinkėj nerasi tokios.

MOTINA. O žmonių akys čia, o liežuviai – ginkdie, ji niekad neištekės.

TĖVAS. Jei bent šuo mūsų kaime sulos, aš jai nedovanosiu.

MOTINA. Kiti laikai dabar, tėve, jaunos prieš senus pjudo, mūsų žodis niekam nebevertas.

PASAKOTOJAS (*GENĖ*). Tu buvai miške. Tu atsiveikiniai su jais, bet neskubėjai namo. Pasislėpus už medžio, tu laukei jų išeinant iš bunkerio. Tu sekei juos akimis ir nedrįsai prieit.

GENĖ. Jiedu atsargiai brido per žolę, kaip žali piovėjai. Jis ėjo paskui savo draugą, statydamas pėdas į prieky išmintąsias. Su tokiu rūpesčiu, taip švelniai, taip tvirtai – kaip viskas, ką jis darydavo.

PASAKOTOJAS. Žolė, kurioje pasiliko mirsiančiųjų pėdos, yra kapinių žolė.

GENĖ. Ne, jis gyvas!

TĖVAS. Ką ji sako?

MOTINA. Kai ji buvo po mano širdim, aš ją geriau suprasdavau.

TĖVAS. Kas jai, ar jai galva skauda, kad duonkubilis tuščias, kad vinių nėra, stiklo už lašinius nerasi.

MOTINA. Jos pirštai visada buvo tušti – jie neskauda, kai tarp jų nebeslysta vilna.

TĖVAS. O gyvent reikia ir su svetima girna ant kaklo. Naktį partizanai, dieną saugumiečiai.

MOTINA. Kur dabar kaulai tų, kur šoko prieš galybę?

Moteryų dejavimas pakyla ir nuslūgsta miesto pusėje. GENĖ pastyra. TĖVAS, MOTINA ir PASAKOTOJAS atidžiai klausosi.

GENĖ (PASAKOTOJUI). Ar Jūs girdėjot? Kas atsitiko?!

PASAKOTOJAS (*labai ramiai*). Kažką veda į kalėjimą.

GENĖ. Antanai!

ANTANAS staigiai atsisėda lovoje.

ANTANAS. Kas ten?!

ALBINA. Nieko, nieko. Moterys čia niekad nenustoja dejavusios – tu įprasi.

PASAKOTOJAS. Devynerių metų vaikas. Jį suėmė turgaus aikštėje.

U Ž D A N G A

A N T R A S V E I K S M A S

Scena pamažu šviesėja. ALBINOS kambarys. Langas. Baltos užuolaidos. Dubuo su vandeniu, rankšluostis ant spintelės. Ant stalo lėlė tautiniais drabužiais.

ANTANAS miega lovoje. Apsirengęs, tik be švarko ir batų. ALBINA sėdi ant kėdės ir stebi jį. PASAKOTOJAS stovi už jos.

PASAKOTOJAS.

Aušta balta aušrelė,

Tek šviesi saulelė,

Dar mano bernelis

Mieg saldų miegelį.

Kas gal jį pabudint,

Jį jauną pažadint,

Tam aš dovanosiu

Baltą rankšluostelį.

Nieks negal pribudint,

Jo jauno pažadint,

Jau seniai kaip guli

Aukštame kalnely.

ALBINA. Tyliau. Aš nenoriu juodų dainų. Aušra balta, kaip nuometas, ir aš matau jį pirmą sykį po septynerių metų.

PASAKOTOJAS. Kol jis pabus, jis tavo svaja. Tu gali ją aust kokiais nori raštais. Dar septynias minutes.

Prisipažink, tu bijai, kad jis nepabustų.

ALBINA. Aš laikiu ir bijau.

Šviesa išblėsta prie ALBINOS. Tuo pat metu šviesa išryškina GENĘ prie ANTANO lovos.

GENĖ. Kur dabar ilsis tavo galva? Ar sapnuoji gėles, kurios žydės mudviejų vestuvių rytą?

ANTANAS. Jei man dar teks išvyst tave, aš sulaužysiu septynis pareigos ir plieno antspaudus, surakinusius mano lūpas.

GENĖ. Prie kelio į bažnyčią auga beržas – mėnesiena ir žalios ašaros. Mudu gimėm tą pačią dieną. Jis lydės akimis mane praeinančią nuotakos apdare – toks išdidus, toks liūdnas.

ANTANAS. Prie bažnyčios laiptų auga liepa – jos žievė dar atmena mano berniukiškos širdies plakimą. Ji pamatys mane ir pravirks iš džiaugsmo.

GENĖ. Koks ilgas, ilgas kelias į altorių.

ANTANAS. Maudamas žiedą ant tavo piršto, aš susvyruoju: ar galėsiu pakelt tiek taikos, tiek laimės? Ar išdegęs, kulkų sugraižytas medis kada besužaliuos?..

Šviesa prie GENĖS užtemsta ir grįžta prie ALBINOS.

ALBINA. Jis bunda! Juo labiau jis bunda, juo labiau jis mano sužadėtinis. Kaip prieš septynerius metus: tiesus ir jaunas, vienamintis, kaip žaibas.

PASAKOTOJAS. Septyneri metai – ilgas laikas – aš perspėju tave.

ALBINA. Jis negalėjo pasikeist.

PASAKOTOJAS išeina. Scena pašviesėja. Tolimi žingsniai už scenos. Kažkas švilpauja nerūpestingą dainą. ANTANAS atsimerkia ir pašoka iš lovos.

ANTANAS. Kas ten?!

ALBINA (*šypsodamas*). Tik paštininkas.

ANTANAS. Fantastiška profesija. Kiek laiko?

ALBINA. Pusė vienuoliktos.

ANTANAS. Ne! – Kodėl nepažadinau manęs?!

ALBINA. Labas rytas, Antanai.

ANTANAS (*švelniau*). Labas rytas. (*Tyla.*)

ALBINA. Aš laikiu.

ANTANAS. Ko?

ALBINA. Vakar tu buvai per daug pavargęs pabučiuot mane labos nakties. Šį rytą tu per daug sumišęs – ir vėl nepabučiuoji manęs labo ryto.

ANTANAS (*dvejoja*). Atsiprašau. (*Jis pabučiuoja jos skruostą.*)

ALBINA. Aš tau atleidžiu. (*Ji švelniai pabučiuoja jį.*) Ne tik tavo užmaršumą, bet viską – iš anksto. Visą, išskyrus vieną.

ANTANAS. Koks tai nusikaltimas?

ALBINA. Jei tu nustotum mylėjęs mane. Per tuos septynerius metus tavo keliu praėjo merginų – gražesnių, jaunesnių už mane. Čia net buvo kalbų.

ANTANAS. Kokių kalbų?

ALBINA. O, tuščių kalbų. Aš nekreipiau dėmesio; aš jau pamiršau. (*ANTANAS staigiai žengia prie dubens ir nusiima marškinius.*) Tu blaškeis visą naktį. – Tavęs belaukdama, aš sakiau sau: budėsiu prie tavęs miegančio po valandą už kiekvienus metus. Aš atbudėjau. Tu blaškeis. Kartais šypsojais. Papasakok man savo sapnus: mūsų vestuvių išvakarių sapnus.

ANTANAS. Jie per daug netikroviški, net ir sapnams. (*ANTANAS skubiai pradeda praustis.*)

ALBINA (*kalbėdama ir jam, ir sau*). Tu sakysi, kad aš per godi, – aš noriu tavo sapnų. Taip, prisipažįstu, aš noriu tavo smulkiausių minčių, visko. Tu sakysi, kad kadais buvau nuolankesnė. Taip, bet badas pakeičia ir jaunas sužadėtines. (*ANTANAS baigia praustis. ALBINA paduoda jam rankšluostį.*) Žilas plaukas. Keli. Visas beržynas. Tu man turėsi papasakot apie kiekvieną, aprašyt kiekvieną baltą pūgą. (*ANTANAS tebežiūri į rankšluostį.*) Vėl sapnuoji?

ANTANAS (*rodydamas į rankšluostį*). Jis per švelnus, begėdiškai švarus. (*Sodrus varpelis lauke. ANTANAS pastyra įtampoje.*)

ALBINA. Pertraukos skambutis. Mes mokyklos kaimynai. (*ANTANAS pradeda šluostytis veidą. Pro duris besiveržiančių vaikų balsų užesys lauke.*) Taikos garsai – tu juos buvai pamiršęs. Tau reikės vėl eit mokyklon jų išmokti.

ANTANAS klausosi, tebe laikydamas rankšluostį prie savo veido. Jo akys užkliūna už statulėlės ant lentynos. Jis padeda rankšluostį, atsargiai pakelia statulėlę ir apžiūri ją.

ANTANAS. Aš negaliu tikėt, kad, kai tvėriau ją, saulė švietė pro plačiai atvirą langą, o mano širdis buvo atvira juokui, vaikų balsams. (*ANTANAS lėtai atsisėda ant kėdės su statulėle rankoje. Vaikai lauke pradeda dainuoti.*) Prieš septynerius metus, kitoj planetoj. O dabar aš klumpu čia – užrištom akim ant pamirštų garsų. Mano kojos kliūva čia už praeities daiktų. Miškinis pamirštuos salionuos...

ALBINA paima jo baltus marškinius nuo kėdės ir pradeda jį vilkti. Jis šiek tiek priešinasi, bet ji nenusileidžia.

ALBINA. Aš būsiu tavo mokytoja. Aš atvesiu tave atgal į taikos garsus, į pačią taiką. Mes žengsim jon drauge. (*ALBINA atsiklaupia šalia jo. Tyla. Jos žvilgsnis paliečia jo batus. Lengvu tonu.*) Mes pradėsime nuo tavo batų. Jiems reikia dar gero blizginimo. Nepamiršk, oficialiai tu atvykai iš sostinės.

ANTANAS. Aš sugaišau porą valandų, juos bevalydamas. Bet jie per daug prisigėrę miško drėgmės. Miško...

ANTANAS pažiūri į savo batus, į ALBINĄ, į atvirą langą, pro kurį vaikų daina liejasi vidun. Tada jis ištraukia ranką iš josios, pašoka nuo kėdės ir uždaro langą. Daina nutyla.

ANTANAS. Nei žodžio apie taiką. Taikos nėra! Tie garsai suklastoti! Ar tu drįsti tvirtinti, kad bet kokia galybė – įskaitant Dievą – bet kada galės ištrinti tą šnypštimą, kai paskutinių žodžių putos maišosi su krauju draugo burnoj, ar kaukolės visatos lūžimą po sunkiu batu. Tie garsai aidės per amžius ir padarys taiką amžinai neįmanomą.

ALBINA (*pastveria jo ranką*). Bet, Antanai...

ANTANAS (*išsivaduoja iš jos rankos*). Prie reikalo! Ar girdėjai apie Leoną? Ar jie jau pasiekė miestą?

ALBINA. Ne, dar ne... Akimirką aš jaučiau, kad tu vengei mano palietimo.

ANTANAS. Ne! Tikėk man. (*Tyla.*)

ALBINA. Ką tu valgysi pusryčių? Mes galim kalbėt valgydami.

ANTANAS. Aš nenoriu valgyt.

ALBINA. Tu turi valgyt. Vestuvėse neišvengsi negėręs. Be to, tau laikas įprasi prie mano pusryčių valandos.

ANTANAS. Mano kūnas pasikeitė, Albina, – mano burna, mano gomurys, mano balso stygos. Atsimink tai, kai lygini mane su tuo švelniakalbiu jaunuoliu, kurį pažinojai prieš septynerius metus. Atsimink ir stenkis suprast.

ALBINA. Visa širdim. Aš kantriai ieškosiu tavo veido ir sielos bruožų, kurie dabar atrodo dingę, ir aš atrasiu juos. Aš įsitikinsiu, kad tavo veidas yra daugiau negu sustingęs riksmas – kaip jis man atrodo dabar.

ANTANAS. Miške nebuvo veidrodžių, bet aš atmenu keisto veido atspindį baloj. Tu taip pat labai pasikeitei. Tavo planas likviduoti tardytoją man buvo didelė staigmena. Papasakok man apie planą. Ir apie tardytoją. Kas jis per vienas?

ALBINA. Aš tiek daug žinau apie jį, kad nežinau, kuo pradėt.

ANTANAS. Tik tai, kas svarbu mūsų uždaviniui.

ALBINA. Ar ne viskas svarbu žmogui pažint?

ANTANAS. Jis nusikaltėlis, pasmerktas mirt.

ALBINA. Jis jau mirė.

ANTANAS. Nejuokauk!

ALBINA. Aš nejuokauju. Jo veidas tėra griuvėsiai, todėl niekas jo neatpažįsta. Jam viskas praeity. Jis tegyvena prisiminimais – kaip kadaise buvo mokslo žmogus, kūrėjas. Aš jaučiu, kad jis ieško mirties...

ANTANAS. Mes jam padėsime!

ALBINA. Antanai! Tavo balse aidi šautuvų tarškėjimas. Išklausk mane. Besislėpdamas nuo jūsų, jis sudegė ir subyrėjo savo šarvuos, kaip sausas erškėčių krūmas. Haliucinacijose jo aukos persekioja jį.

ANTANAS. Mes visi turim savo vaiduoklius. Visi, kurie dalyvaujam savo laikmety, velnių ar angelų pusėj. – Bet mes karo lauke, Albina! Pamiršk studentų ratelius ir sėkmadieninę filosofiją. Jis nusikalto – ir jis turi mirti.

ALBINA. Bet gyvenimas jau sunaikino jį. Atvert karstą ir užmušt lavoną? Ne tu! Aš negaliu įsivaizduoti tavęs buku įrankiu. Palik jį Dievui!

ANTANAS. Mudu esam kariai, tik kariai. Mudu riša įstatymus, kurį prisiekėm įvykdyti ir kurio niekas negali pakeisti. Mes esam vienas prieš tūkstantį. Be geležinės drausmės mus išblaškys, kaip vėjas pelus. Aš jos reikalavau iš kitų, aš turiu jos reikalauti iš tavęs.

ALBINA. Gana! Tie baisieji septyneri metai, – jie pavertė dalį tavęs akmeniu. Kur kadaise buvo šilta oda, kraujas, mintis, jausmas, – dabar pilkas akmuo, pilkas, kaip mūsų priešas.

ANTANAS. Aš nebesuprantu tavęs. Ar tu dar su mumis? Atsakyk! Kodėl, kodėl tu kūrei tą planą, jei dabar mėgini mane atkalbėt?

ALBINA. Nebijok, Antanai. Aš nepadariau nieko, kas jums pakenktų. Jie tebėra mano priešai. Aš vykdysiu įsakymus. Bet aš kovuju dar vieną karą, – savo asmeninį karą. Šitam kare įsakymus teduodu aš.

ANTANAS. Mūsų žemėj tėra vienintelis karas.

ALBINA. Aš turiu savo karą, – išgelbėt tave. – Kaip aš laukiau tavęs metų metus! Aš nujaučiau, kad tu sukietėsi, bet aš nenujaučiau, kiek. Planas nužudyti tardytoją buvo man paskutinė galimybė ištraukti tave iš miško. Aš tikėjau, aš tebetikiu, kad, pamatęs gyvenimą anapus miškų ir bunkerių, tu pasikeisi, nustos akmenėjęs. Ton viltin aš viską sudėjau; tai vilčiai aš gyvenu.

ANTANAS. Kodėl tu nepaklausei manęs, ar aš noriu pasikeisti, išlikti gyvas tavuoju būdu. Tu neturėjai teisės slapčia įsprausti savo sapną tarp kuriamų planų.

ALBINA. Mano sapno kojos ant žemės. Migloj – tavo galva, tavo partizanų galvos. Mes abu žinom, kad ginkluota rezistencija gyvena viltim. O vilties nebėra. Ar klauseis radijo iš užsienio? Nieko! Nieko!

ANTANAS. Jų tylą laikina. Jie supras. Ar mes nekovojam už viso pasaulio laisvę?

ALBINA. O pasaulis? Jis jus pamiršo!

ANTANAS. Mūsų veiksmų prasmė nepriklauso nuo pasaulio atsiminimo.

ALBINA. Ko mes siekiame? Išlaikyti mūsų šalį gyvą. Išlaikyti tave ir mūsų meilę gyvą. Kuriuo būdu? Jūsiškiu? Ne!

ANTANAS. O koks tavo būdas?!

ALBINA. Ar tu nežinai, kad jau treji metai, kai nebėra masinių išvežimų? Ar tu nepastebėjai, jog jie nebenaudoja viešo teroro? Kad jie išlaiko amnestijos žodį partizanams?

ANTANAS. O būdas?! Koks tavo būdas?!

ALBINA. Ginkluota rezistencija tik provokuoja priešą. Ir prieš ką ta rezistencija? Prieš smulkius pareigūnėlius, jų šeimas. Šūvių salvės pro langus už priešo laikraščių skaitymą!

ANTANAS. Mes ne vieni miškuos! Dezertyrai, belaisviai, smulkūs banditai...

ALBINA. Bet visa, kas ateina iš miško, ateina jūsų vardu! Mums reikia išlikt gyviems, užimt valdines vietas, puoselėt mūsų kultūrą, įdiegt laisvės sėklą vaikuose, ir – pamažu – gerint padėtį.

ANTANAS. Kol pamažu, – po kelių šimtmečių, – priespauda ištirps.

ALBINA. Taip! Nežiūrint tavo pašaipos, šis kelias tautai naudingesnis. Jis pilkas, be jūsų herojinės muzikos, bet tautai gyvybė brangesnė už viską.

ANTANAS. Ar daug žmonių taip galvoja?

ALBINA. Kasdien vis daugiau.

ANTANAS. Jie miega šiltose lovose. Jei būtų gyvenę ant nuogos žemės ir miegoję ant gruodo paklodės, kitaip galvotų!

ALBINA. Yra dalykų, kurie sunkesni už atvirą kovą. O, Antanai, jei tu žinotum, kokia grubi buvo mano septynerių metų marškonė.

ANTANAS (*nekreipdamas dėmesio į jos žodžius*). O jaunimas, mūsų jaunimas?! Ar mes nesuteikėm jiems pavyzdžio?! Mes vakar vakare užkalbinom tokį vaikiūkštį, ir jis išdidžiai atsisakė kalbėt prieš kalba.

ALBINA. Jaunuoliams jūs ypač pavojingi – vaikams, kurie tebededa gėles prie penkių stulpų.

ANTANAS (*tyliai*). Jis turėjo alyvų puokštę...

ALBINA. Antanai, tų gėlių vis mažėja. Laikui bėgant, stulpai supus, nulūš, ir gėlės grįš į nuotakų rankas ir ant ramių kapų, kur jos nežadins pavojingų prisiminimų.

ANTANAS. Kaip paprasta! O mes, partizanai, kokia mūsų vieta tam taikingam ateities pasauliui?

ALBINA. Tavo dalia, Antanai, – gyvybė, gyvenimas. Jūsų visų – dar viena, paskutinė auka: pasitraukt nuo scenos, pakeist savo gyvenimus, ištrint save. Kada nors, ateity, jūs susilauksit teisybės atpildo.

ANTANAS. Ir tu sakei, kad aš suakmenėjau! Tik paklausyk to žodžio; „ateitis“, – to kilnaus, išniekinto žodžio, kai jis išslysta iš tavo burnos, lyg gabalas glitaus metalo! Tiktai pažvelk ton ateitin, jos žmonėsna! Atklok nuo jų melų patalus, paliesk jų begalinį baimės prakaitą! Ar tu drįsti tvirtint, kad tie žmonės sugebės pakilt, aušrai prašvitus? Tavo širdis alpsta dėl vaikų likimo, – pasiruošk ateities vaikams! Jie gims iš daugelio tėvų sėklos: budelio, generolo, cenzoriaus!

ALBINA. Laisvė taip greit nemiršta!

ANTANAS. Jų smegenų paviršius primins policininko diržo sagtį. Ką jie darys, jei kada nors išauštų rytas?!

ALBINA. Tu apakai nuo išdidumo! – Aš tau įrodysiu, kad aš teisi! Klausyk: tardytojas pravers šias duris vienuoliktą valandą!

ANTANAS. Aš netikiu...

ALBINA. Jis pasisiūlė atnešt man savo vestuvinę dovaną.

ANTANAS. Bet kodėl?!

ALBINA. Aš sutikau, nes aš žinojau, kad tu negalėsi jo nužudyt. Ar tu išdrįsi sutikt jį pats vienas? Tu dar gali pasitraukt.

ANTANAS. Aš tau įrodysiu! – Vienuoliktą? Nunešk maisto Jonui. Grįžk čia su juo po pusvalandžio. Ne anksčiau.

ALBINA. Aš viską padarysiu. – Aš myliu tave, Antanai. Kai liečiu tavo ranką, visi žodžiai nuščiūva. Jokia

audra niekad nesugriaus tilto tarp mudviejų. – Sakyk, ar tu jauti tą pat?

ANTANAS. Mums nėra laiko! Skubėk!

ALBINA. Dievas tesaugo tave. (*ALBINA išeina. ANTANAS patikrina savo revolverį, įsideda kišenėn ir atsisėda. Šviesa užgesa.*)

TARDYTOJO įstaiga. Ant stalo vaza su gėlėmis. Įeina DEPUTATAS, PIRMININKAS ir TARDYTOJAS.

DEPUTATAS. Jūs pavyzdingi šeiminkai. Jūsų svečias nespėjo nusiimt skrybėlės, o jūs jau teikiat jam dovaną, – ką tik pagautą partizaną, dar šiltą.

PIRMININKAS. Deputate, gydytojas sako, kad jis atsipeikės po penkiolikos minučių. Tada mes galėsime tęst tardymą.

DEPUTATAS. Pakankamai laiko sprendimui. Pirmininke, susumuokit, ką mes žinom.

PIRMININKAS. Jo vardas Leonas. Pagautas su ginklu rankoj. Trapus. Nekalba.

DEPUTATAS. Kiek partizanų vakar pabėgo iš štabo bunkerio?

PIRMININKAS. Du.

DEPUTATAS. Vadinas, tik vienas tebėra anapus mūsų tinklo.

TARDYTOJAS. Ir gal vienas kitas iš kito bunkerio.

PIRMININKAS. Tie skaičiai, kaip muzika. Paskutiniai lašai iš čiaupo.

DEPUTATAS. Jis turi prabilt.

PIRMININKAS. Aš nemanau, kad jis prabils.

DEPUTATAS. Kaip jūs žinot?

PIRMININKAS. Aha, kaip? Tiek laiko išsikvojot laukdamas, kol jis pravers akis! Kodėl?!

TARDYTOJAS. Skaityt jose. Palygint su tuo, ką aš skaičiau kitose. Išmatuot jo sielą.

PIRMININKAS. Metafiziniai žaidimai.

TARDYTOJAS. Jūs, mielasai kolega, niekad negaišint laiko su tokiais žaidimais.

PIRMININKAS. Mums reikia atvert jo burną, ne akis.

DEPUTATAS (*TARDYTOJUI*). Ir aš kadais užsiimdavau tokiais žaidimais. Ką Jūs išskaitėt jo akyse?

TARDYTOJAS. Tvirtumą. Nepaprastą tvirtumą po apgaulingai trapia melsvuma.

PIRMININKAS. Jeigu Jūs ir būtumėt teisus – bet Jūs nesat – jo tvirtumas sutirps nuo mūsų naujų apklausinėjimo metodų.

TARDYTOJAS. Jis nepravers burnos. Ir jei Jūs panaudosit „metodus“, jo gyvybė užges.

DEPUTATAS (*TARDYTOJUI*). Aš, turiu prisipažint, įsivaizdavau Jus kitokį.

TARDYTOJAS. Kokį?

DEPUTATAS. Kaip teisingumo kalaviją. Ar suprantat mane? Pažangiausia paprastumo forma – plienas palinkęs žaibiškai krist ant priešų.

TARDYTOJAS. Ir aš kadaise save kitaip įsivaizdavau, nors aš svajojau apie brangesnius metalus.

DEPUTATAS. Tardytojau, svarbioji veikla čia jau eina prie galo. Mes pakeisim savo pozą. Ji bus tėviškesnė, griežta, bet ir globojanti. Kartais mes net ir atleisim, nors ir nepaikindami žmonių.

TARDYTOJAS. Kitaip tariant, tesingumo kalavijas tebekybos, nušveistas, bet tik kaip perspėjimas.

PIRMININKAS (*pažiūri į gėles vazoje*). Tik pažvelkit, mūsų plieninis veteranas minkštėja. Aš niekad anksčiau nemačiau gėlių ant jo stalo.

TARDYTOJAS (*rodydamas į gėles*). Tai valdinis eksponatas, ir pirmininkas žino tai. Vakar vakare policija suėmė berniuką su gėlėmis prie penkių stulpų. Čia įrodymas.

DEPUTATAS (*paliečia gėles pirštų galais*). Alyvos, nuvytusios nuo istorijos žaibo.

TARDYTOJAS. Aš patariu saugumui, kad jie netyrinėtų gėlių bylos. Mano nuomone, tai izoliuotas įvykis.

DEPUTATAS. Kaip nebūdinga Jums! Bet mes nuklystam gėlynų takeliais. Mums reikia padaryt sprendimą.

TARDYTOJAS. Anaiptol, mes kaip tik įžengėm į teisingą taką. Ir žmonės, ir valdymosi sistemos prieina savo kryžkeles. Prie vienos tų kryžkelių turi pražyst rožių krūmas ar alyvmedis. Gyvybė. Naujosios santvarkos planų autoriai – ar jie tolimoj ateity nenumatė kryžkelės, kuri nesigėdytų gėlių?

DEPUTATAS. Koks didžiulis klausimas, išreikštas smulkiais daržininkystės terminais.

TARDYTOJAS. Ar ne laikas pradėt naudot žodžius, kurių šaknys žemėj, o ne politinėj geometrijoj? Mes naujo laikmečio angoj. Aktyvi rezistencija guli prieš mus, kaip nulaužta šaka. Tebūnie tas jaunuolis Leonas pavyzdžiu istorijos posūkiui pažymėti. Jis nieko neišduos. Kankinamas jis neišlaikys.

DEPUTATAS. Jūs siūlot...

TARDYTOJAS. Aš siūlau – leiskim jam gyvent

PIRMININKAS. Ir viskas dėl poros akių!

DEPUTATAS. Kolegos, šioje naujoje fazėje mes pakelsim kai kuriuos savo gestus. Mes dažniau rodysimės tarp gyventojų, leisim jiems pajust mūsų auklėjantį spinduliavimą jų paprastose pramogose, – todėl aš dalyvauju vestuvėse. Mes pašalinsim atgyvenusius veiksmus ir simbolius, kurie sukelia nereikalingą pasipiktinimą. Kai kuriuos bausminius simbolius mes paliksim sveikai baimės dozei išlaikyti. Bet, – įsidėmėkit! – mes niekad nerodysim pasigailėjimo tikriems priešams!

PIRMININKAS. O apie Leoną vistiek niekas nežinos. Mes sakysim, kad jis mirė nuo kovos žaizdų.

DEPUTATAS. Mūsų Pirmininkas turi ypatingą sugebėjimą išlukštent sudėtingiausius riešutus. Geriausiu atveju mes išgausim informaciją, blogiausiu – nusikratysim pavojingo gaivalo.

TARDYTOJAS. Deputate, ši byla priklauso man! Jūs žinot mano įnašą į praėjusius septynerius metus, – tą pelenais pūliuojantį laikmetį, kuriam aš suteikiau penkių stulpų ir skruzdėlių simbolius. Ilgainiui man ėmė vaidentis, jog visas pasaulis virsta skruzdėlynu. Bet tasai laikmetis baigėsi! Dabar aš reikalauju konkretaus veiksmo jo pabaigai užantspauduoti. Veiksmo, kuris parodytų, jog Naujoji Santvarka atmeta amžinos aukos idėją. Tasai veiksmas, – tai jaunojo Leono gyvybė.

DEPUTATAS. Tardytojau, Jūs bakstelėjot pirštu į mūsų nesutarimo centrą. Tai – skruzdėlės. Skruzdėlės, mano ponai, yra organizuoti, darbštūs, paklusnūs gyvūnai, pabar mums reikia daugiau jų dvasios, o ne mažiau. Jos juda tobuloje sandaroje, jos juda nuo aušros iki vidudienio ir bejudėdamos galvoja tik apie tai, kas naudinga. Naujoji Santvarka jas giliai respektuoja ir numato mokytis iš jų ir toliau.

PIRMININKAS. Bravo!

TARDYTOJAS. Aš atsidaviau Naujosios Santvarkos tėkmei, nes norėjau dalyvaut proto viešpatijos kūrime. Skruzdėlių kolonos manęs neįkvepia. Aš reikalauju balso, kuriam turiu teisę!

DEPUTATAS. Perdaug asmeninių įvardžių – Jūs išsiduodat, Tardytojau. (*PIRMININKUI.*) Pirmininke, patikrinkit, ar mūsų belaisvis jau atsipeikėjo. (*PIRMININKAS išeina.*) Prieš daugelį metų, bičiuli, aš buvau šiek tiek panašus į Jus. Aš atsimenu pakankamai, kad Jus suprasčiau. Ir per mažai, kad mano skaidri ramybė susidrumstų. Aš pasiekiau pakopą, ant kurios asmeninis įvardis nebegalioja. Ir jei Jūs kada praeisit pro tą kryžkelę, taip pat suprasit, kad kraujo auka bus reikalinga, kol išliks bent vienas valdinys. Sustabdyt ją, reikštų atkelt vartus chaosui ir mūsų pačių pražūčiai.

TARDYTOJAS. Kokia keista ta šalis, kurioje Jūs gyvenat už visų kryžkelių! Ar tai toliausioji Naujosios Santvarkos riba?

DEPUTATAS. Keletui žmonių, kurie žino, ką reiškia valdyti.

TARDYTOJAS. Jūsų šalis taip toli, kad Jūs vos begirdit, ką aš sakau. Mano idėjos atsimuša, kaip teniso sviediniai nuo Jūsų dramblio kaulo bokšto. Ar Jūs niekad nesusigundot atvert akis ir ausis naujiems, neįprastiems žodžiams?

DEPUTATAS. Anaiptol, Jūsų atvejis man pergerai žinomas. Prisipažinkit, Jūsų naktys neramios. Ar Jums

nesivaidena nuteistųjų veidai, ar Jūs negirdit jų balsų? Kadais ir aš girdėjau juos! Bet aš sugebėjau pažabot savo baimę. Dabar tie balsai tėra suledėję aidai kitose planetose.

TARDYTOJAS. Jūs labai daug žinot.

DEPUTATAS. Aš žinau dar daugiau. Ar Jūs kadais nerašėt apie atšliaužiančius milžiniškus Naujosios Santvarkos ledynus, kurie pakeis žemės paviršių. Ir Jūs pabrėžėt, kad intelektualas nemėgina sustabdyt ledynų, – jis prisitaiko prie jų kristalinio varvekliaus pavidalu ir keliauja drauge su jais.

TARDYTOJAS. Gal būt, tai mano žodžiai. Šią akimirką, šiame kambary, jie skamba labai keistai.

DEPUTATAS. Autoriai labai dažnai pamiršta, ką jie rašė. Mes niekad nepamirštam. Mes kruopščiai vedam jų dvasios diagramą. Taip, Tardytojau, mes nemažai rizikuojam, įsodindami intelektualus į aukštas vietas. Kaip Jūs, jie nėra veiksmo žmonės. Anksčiau ar vėliau jų pečiai palinksta po tikrovės našta. Jie nebepajėgia žiūrėti istorijai į jos kraupias akis ir klusniai vykdyti jos reikalavimus.

TARDYTOJAS. Jūs neatvykot čia vien dėl vestuvių.

DEPUTATAS. Šis miestas pribrendęs reformoms. Jūsų garsas čia buvo per plačiai pasklidęs. Ir nors mes vertiname intelektą, šioje sankryžoje mes turim pasirinkti paprastesnį asmenį, geriau atitinkantį naujosios eros reikalavimams.

TARDYTOJAS. Jūs kalbat apie Pirmininką.

DEPUTATAS. Jūs tarnausit ant žemesnės pakopos. Nebe liepsnojantis kalavijas viršum sukilėlių, bet virtuvinis peilis virš vagių ir eikvotojų. Bet Jūs tarnausit ir būsit naudingas. Kai mes vėl susitiksim vestuvėse, Jūs būsit apsivalęs nuo visų dvejonų ir netikrumo. Tenai ir aš dėvėsiu savo viešąją kaukę. Ir tenai mes visi, mes pareigūnai, pademonstruosim solidų frontą, vienybės įvaizdį, pavyzdį gyventojams.

PIRMININKAS. Įeina.

PIRMININKAS. Jis atgavo sąmonę.

DEPUTATAS. Atgal prie apklausinėjimo. Aš ką tik pranešiau tardytojui, kad Jūs perimsit visas vadovaujančias funkcijas mieste. Nuo dabar, bet kurioj naujoj politinėj byloj, jis bus Jūsų tiesioginėj priežiūroj. – Eime. (*TARDYTOJUI, kuris nejudą.*) Ar Jūs prisidėsit prie apklausinėjimo?

TARDYTOJAS. Ne. Mano apklausinėjimai baigėsi.

DEPUTATAS. Gerai. Mes pasimatysim vestuvėse.

PIRMININKAS. Būk pozityvus, bičiuli. Mudu sugyvensime.

DEPUTATAS ir PIRMININKAS išeina. Tarpdury jie susiduria su PASAKOTOJU, kuris įeina su glėbiu bylų.

TARDYTOJAS suspaudžia rankomis vazą su gėlėmis.

PASAKOTOJAS (*pusamžio raštininko balsu ir judesiais*). Čia bylos, kurių Jūs prašėt. Jūsų septynerių metų bylos. (*TARDYTOJUI neatsakant, PASAKOTOJAS padeda bylas ant stalo. Jis pastebi kraujo dėmę ant TARDYTOJO pirko.*) Jūs įsiplovėt pirštą!

TARDYTOJAS (*žvilgteri į dėmę*). Ne, mano bičiuli, ne! Tai ne mano kraujas. Aš laikiau rankoje jaunuolio smakrą, laukdamas jo akių atsiveriant. Srovelė kraujo lašėjo iš jo burnos.

PASAKOTOJAS (*sunerimęs*). Atsiprašau, bet man nevalia žinot, kas dedasi rūsy.

TARDYTOJAS. Net jei ten kas nors merdi?

PASAKOTOJAS. Kiek tai liečia mane, rūsio iš viso nėra.

TARDYTOJAS. Skruzdėlės, skruzdėlės, skruzdėlės. Ar tu mėgsti skruzdėles?

PASAKOTOJAS. Jei tai pridėra mano tarnybai. – – – Aš nuvalysiu dulkes nuo bylų.

TARDYTOJAS. Nei Dulkės dulkėsna. Smakras, kurį aš liečiau, virs dulkėmis. Jo akių gyvybė. Gėlės gyvybė.

Sakyk, kodėl joks žmogaus veiksmas neprimena gėlių?

PASAKOTOJAS. Aš nežinau, aš neauginu gėlių.

TARDYTOJAS. Puiku, bičiuli, puiku. Dabar gerai pagalvok, prieš atsakydamas. Ar intelektualai gali būti veiksmo žmonės?

PASAKOTOJAS. Tokie klausimai ne mano galvai. Valdžios žmonės juos išsprendžia.

TARDYTOJAS. Taip, jie išsprendžia. Jie apsilanko. Paskutinė galimybė aiškintis su jais. Ir staiga jie tampa nenugalimi. Kodėl? Nes jie yra pilkų dūmų kamuoliai arba išbaltinti grabai. O kovot su milžinais ar su vėjo malūnais! Bet dūmų kamuolys niekad nekraujuoja. Grabai yra anapus pralaimėjimo.

PASAKOTOJAS. Jūs teisus.

TARDYTOJAS. O tu esi tobulas pašnekovas. (*TARDYTOJAS atidaro stalčių ir išima knygą.*) Mano knyga – gėlė iš tolimos praeities. Aš einu perduot ją į kitas rankas. Tada – sudiev gėlėms. (*TARDYTOJAS išima gėles iš vazos ir įspraudžia jas į PASAKOTOJO rankas.*) Išmesk jas! Ir nustok spoksojęs į mane! Eik namo! Pasiruošk vestuvių puotai! Mes atšvėsime naująją erą! Eik!!!

Tamsa. Šviesa paliečia PASAKOTOJĄ. Jis išsitiesia ir pereina į kitą scenos pusę, kur sėdi ANTANAS.

PASAKOTOJAS. Tu turėjai laiko apgalvot Albinos žodžius. Ar širdies gilumoj nejauti, kad ji teisi? Liūto laikai praėjo, – prasideda lapės metas.

ANTANAS. Kas tu?

PASAKOTOJAS. Žmogus, kuris nori įnešt šviesos į tavo istoriją.

ANTANAS. Stebėt pro rakto skylutę mano akistatą su juo? Ar negana, kad dvejonės dulkės jau gula ant mano rankų?

PASAKOTOJAS. Padėk man suprast. Aš turiu keletą klausimų prieš pasigirstant beldimuisi į duris. Man reikia atmegzt kelis mazgus.

ANTANAS. Aš neturiu laiko narpliojimui. Aš turiu veikt savo tautos labui.

PASAKOTOJAS. Savo tautos? Koks beasmeniškumas! Sakyk, kai pralaimėjimo skausmas gniaužia tau gerklę, ar tu kenti dėl savo tautos, ar dėl savęs?

ANTANAS. Aš stengiaus galvot tik apie savo tautos gyvybę.

PASAKOTOJAS. Sakyk, kol beldimasis nutrauks mudu. Savo miškų pasaulėly jūs paskelbėt ateities valstybę – be baudžiauninkų ir tironų. Ar jūs tikėjot į tokią valstybę?

ANTANAS. Ne... visi, ne visad. Bet giliausiomis akimirkomis – taip! Kai traukiantis reikėdavo palikt sužeistą draugą, ir mes išgirsdavom jį susisprogdinant, – mes tikėjom. Kai matydavom išvežamus kalinius ir grieždavom dantim, negalėdami jiems padėt, – mes tikėjom. Kai dvylikmetė mergaitė, nežiūrėdama pavojaus gyvybei, atnešė mums žinias iš štabo ir pažadėjo grįžt, – mes tikėjom. Tomis akimirkomis mes nebūtume galėję kovot dėl ko nors menkesnio.

PASAKOTOJAS. O jeigu Albina teisi? Jei visa ši civilizacija tėra skęstantis miestas, ar jūsų kova nėra tik beprasmis mostas? (*Beldimasis į duris.*) Jei ji teisi – tada tau buvo lemta būt meno žmogum, ne sąmokslininku. (*Beldimasis.*) Ir tada, – kokias baisias priesaikas, kokią beviltišką naštą tu užsikrovei ant pečių!

PASAKOTOJAS pasitraukia atgal šešėlin.

ANTANAS. Prašau.

Jeina TARDYTOJAS. Juoda eilute, knyga rankoje. Jis nustemba, pamatęs ANTANĄ, ir sudvejoja. Baimės šešėlis.

TARDYTOJAS. Ar panelė Albina namuos?

ANTANAS. Ją netikėtai iššaukė.

TARDYTOJAS. Tada aš ... (*Sukasi išeit.*)

ANTANAS. Užeiikit vidun – ji bematant grįš.

TARDYTOJAS. Įeina.

TARDYTOJAS. Porai minučių. Aš esu apskrities tardytojas.

ANTANAS. Prašom sėst.

TARDYTOJAS. atsisėda.

ANTANAS. Albina man pasakojo apie Jus.

TARDYTOJAS. Jūs esat jaunas.

ANTANAS. Taip. (*TARDYTOJAS pastebi ANTANO įtemptą žvilgsnį. ANTANAS susigriebia.*) Stiklą vyno?

TARDYTOJAS. Ne, ačiū. Jūs sporto instruktorius, jei aš neklystu. (*Staigiai, tardytojo tonu.*) Ar Jūs tarnavot Naujosios Santvarkos armijoje?

ANTANAS. Taip. (*Įdeda ranką kišenėn, kurioje yra revolveris.*) Aš gavau medalį už taiklumą.

TARDYTOJAS. Tai buvo gana seniai. Aš maniau, kad Jūsų dabartinė profesija lengvesnė, švelnesnė.

ANTANAS. Kodėl? Aš negaliu skųstis.

TARDYTOJAS. Jūsų rankos kietos, kaip medkirčio ar kalvio.

ANTANAS. Mes naudojame daug kietų įrankių. Bet Jūs, drauge tardytojau, nežiūrint savo profesijos orumo, atradot laiko paliesti paprastų žmogelių rankas.

TARDYTOJAS. Jūs klystat. Aš niekad neliečiau jų rankų. Aš tyriau jų kietumą savo akimis teismo salėje. Visi tie žmonės vienodai tvirtina esą nekalti. Jie nebyliai išsižioja ir išverčia delnus aukštyn. Tartum jų rankų paprastumas įrodytų, jog jie nekalti, kaip statulos.

ANTANAS. Bet jie visada buvo kalti. Jūs genialiai atradavot kaltę ten, kur mažesni talentai būtų nieko neradę. Bet aš patikėsiu Jums savo sentimentalų silpnębę: aš norėjau, kad tie paprasti žmogeliai būtų buvę išteisinti, o kiti pasmerkti.

TARDYTOJAS. A, pažįstami aidai. Ar Jūs taip pat girdėjot balsus naktį, matėt šešėlius?

ANTANAS. Balsus? Šešėlius?

TARDYTOJAS (*ironiškai*). Saugokis sentimentalumo, jauniki. Tu esi slenkančio ledyno dalelytė. Kristalinis varveklis negali būt sentimentalus.

ANTANAS. Kokius balsus? Kokius šešėlius?

TARDYTOJAS. Venk tamsos, sportininke. Laikykis įsitvėręs savo iečių ir diskų, niekad neišeik iš stadijono.

ANTANAS. Jūs menkai vertinat šių dienų sportininkus.

TARDYTOJAS. Nejaugi? Gerai, atspėkit mįslę. Mįslingas senis – žilas ožys aplanko jauną vestuvių rytą su dovana rankoje. Kas jis toks? Jos neteisėtas tėvas? Senas gašlius? Sentimentalus kvailys? Koks gali būt ryšys tarp jų dviejų?

ANTANAS. Gal būt, jis vienišas žmogus, persekiojamas šešėlių ... Pašaliečiai temato jo neperveriamus šarvus. Bet, gal būt, aš pabrėžiu, gal būt, už tų šarvų merdinti širdis karštligiškai ieško, kam ji galėtų atsivert, išgirst paguodos žodį, taikos pažadą. Ar nuostabu, kad ji atsiveria moteriai kančios paženklintom, suprantančiom akim?

TARDYTOJAS. Jūs nesat eilinis sportininkas, kurį aš maniau sutiksiąs. (*Atsistoja.*) Teikitės perduot šią knygą Albinai – aš galiu patikėt savo dovana Jūsų rankosna. (*TARDYTOJAS paduoda ANTANUI knygą. ANTANAS paima ją, nežiūredamas jos pavadinimo.*)

ANTANAS (*įsakmiai*). Jūs dar neinat!

TARDYTOJAS (*nekreipdamas dėmesio į jį*). Maža knygelė? Bet labai reta. Gal vienintelis egzempliorius

visam pasauly. O vieno žmogaus gyvenime – jo didžiausias atsiekimas, viršūnė, kurios jis niekad nebepasieks.

ANTANAS pažvelgia į knygą ir nepajėgia nusišvepti savo nustebeimo.

ANTANAS. „Ateities skulptūra“!

TARDYTOJAS. Jūs žinot šią knygą?!

ANTANAS. Taip...

TARDYTOJAS lėtai atsisėda ant kėdės nugara į ANTANĄ.

TARDYTOJAS. Aš paragausiu Jūsų vyno.

ANTANAS žengia prie spintelės ir pamažu išsitraukia revolverį iš kišenės.

ANTANAS. Bet kaip toji knyga pateko į Jūsų rankas?

TARDYTOJAS. Iš autoriaus rankų. (*Apžiūri savo rankas.*) Mano ir autoriaus rankos nepaprastai panašios.

ANTANAS. Kodėl autorius pavadino ją „Ateities skulptūra“? Kodėl „skulptūra“?

TARDYTOJAS. Nes knyga buvo apie tobulą ateities pasaulį – pasaulį, kuris, kaip skulptūra, bus sukurtas iš beformio žmonijos molio.

ANTANAS. Bronzos ir medžio...

TARDYTOJAS. Bronzos ir marmuro! Medis per daug užsispyręs, nepaklusnus.

ANTANAS. Ir autorius pasiryžo priverst žmonijos molį ir medieną paklust?

TARDYTOJAS. Taip, jis ieškojo sąjungininkų savo idėjoms; jis tikėjo atradęs atramą Naujosios Santvarkos filosofijoje.

ANTANAS. Kokia keista sąjunga!

TARDYTOJAS. Jo sąjunga su Naująja Santvarka buvo neišvengiama. Kitą pasaulio dalį gaubė ruduo ir prieblanda; kuprotos idėjos gimdė rachitiškus vaikus. Naujosios Santvarkos imperija liepsnojo vieninteliu siekti vertu tikslu – pakeist pasaulį. Ir knygos autorius svajojo, kad jo genijus šokdins Naujosios Santvarkos ūkvedžius ir raštininkus, kaip marijonetes.

ANTANAS. Kol jis patsai pavirto marijonete!

TARDYTOJAS. Naujosios Santvarkos vadai nesidomėjo jo idėjomis; jie net įžiūrėjo jose žalos. Ir jie pasirūpino, kad jis neturėtų laiko rašyti, mąstyti, – tik šokti, jiems liepiant.

ANTANAS. Jūs gailitės jo? Jūs sugebat gailėtis?

TARDYTOJAS. Užuoat klausėsi jo balso valdžios viršūnėse, pasiuntė jį į provincijos miestą tardytoju. O, jie puikiai žinojo, kaip perkėlimas jį paveiks. Kerštas prieš jo buvusią tėvynę; panieka savo paties bejėgiškumui; baimės gimimas; tos baimės ir savęs neapykanta...

ANTANAS. O dabar? Šiandien?!

TARDYTOJAS. Dabar jie nebekreips į jį dėmesio. Jie žino, kad jis niekad daugiau nebegundys idėjų ir tėviškai nebeišleis jų į pasaulį...

ANTANAS. Bergždžia senutė plyname viduržiemio lauke?

TARDYTOJAS. Dar blogiau. Bet gana! Jis pats kaltas. Jis turėjo nepaleist teisės filosofijos rankos. Jis buvo daug žadantis galvotojas, bet ne veiklos ir valdžios žmogus: ne sąmokslininkas.

ANTANAS, paskutinio sakinio paveiktas, suspaudžia revolverį abiem rankom ir, staigiu pasiryžimu,

įsideda jį atgal kišenėn. Jis įpila stiklą vyno ir paduoda jį TARDYTOJUI.

TARDYTOJAS. Ačiū. (*Išgeria vyną.*) Bet kaip Jūs galite žinoti apie jo knygą?

ANTANAS. Aš... atsitiktinai. Mano draugas. Jis turėjo vieną egzempliorių. Sakė, ji buvusi reta. Cenzoriai...

TARDYTOJAS pakyla ir žiūri į ANTANĄ tiriančiu žvilgsniu.

TARDYTOJAS. Jūsų akys labai įdomios. Jūs nepasakėt man visko apie save. Jūsų akyse yra daugiau, negu Sporto Institutas ir vestuvės.

ANTANAS. Jūs klystat.

TARDYTOJAS. Aš esu akių žinovas. Daugel metų jas studijavau. Prieš karą dėčiau universitete. Aš mėgau auditoriją, pilną jaunų akių – jų dėmesį, jų alkį, jų atsidavimą. Kokios įdomios buvo tardomųjų akys. Jose – tarp siaubo ir rezignacijos – visas gyvenimas sušvytėdavo per kelias sekundes. Bet Jūsų akys... man primena akis, kurias aš mačiau šiandien: tvirtumas po apgaulingai švelnia melsvuma; tvirtumas ir įdegtas tragedijos ženklas. (*TARDYTOJAS paspaudžia ANTANO ranką ir eina durų link. ANTANAS nejuda, kaip suakmenėjęs.*) Mes pasimatysim vestuvėse. (*Išeina.*)

Keletą sekundžių ANTANAS stovi, kaip sustingęs. Staigiu mostu išsitraukia revolverį ir prišoka prie durų. Iškelia kumščius, suduoda jais į duris ir, nuleista galva, pasilieka toje pačioje pozėje.

Įeina ALBINA ir JONAS.

JONAS. Kur jis?! Kas atsitiko?!

ALBINA nebyliai triumfuoja.

ANTANAS. Nieko.

JONAS. Kodėl?! Kodėl?!

ALBINA (*švelniai šypsodamasi*). Kodėl?

ANTANAS. Aš negalėjau...

JONAS. Kaip tai – negalėjai?

ANTANAS (*sukaupdamas valią*). Aš supratau, kad jį dabar likvidavus... Leonas ir kiti būtų pavojus...

JONAS. Bet kodėl?...

ANTANAS. Gana klausimų! Aš įsakau nebeklausti. Aš nusprendžiau likviduoti juos visus vestuvių pobūvy! Taip bus geriau! Slaptažodis tebegalioja – „ar turi traukinio bilietus?“ Suprantat – „ar turi traukinio bilietus?“ Tardytojas mirs vestuvėse! (*Atsisuka į ALBINĄ.*) Girdi? Jis mirs tenai!!!

T A M S A

T R E Č I A S V E I K S M A S

PASAKOTOJAS pasirodo scenos kairėje su trikoju fotoaparatu. Muzika.

PASAKOTOJAS.

O vainikėli žalių rūtelių, Nebežaliuosi man ant galvelės! Mano kaselės žalių šilkelių, Jau neblizgėsit

saulei kaitinant!

Mano plaukeliai, o geltonieji, Jau nesiskirstysit vėjo pučiami! Aš aplankysiu savo močiutę, ne vainikuota, o nuometuota!

Pauzė.

PASAKOTOJAS. Vestuvės užantspauduotos. Jiedu pasirašė savo netikras pavardes sunkiomis rankomis. Lauke jos plaukai sklaidėsi, vėjo pučiami. Taip jie atėjo į rotušės salę vestuvių puotai

PASAKOTOJAS pakiša galvą po aparato gaubtu ir nutaiko jį. Su aparato šviesos blykstelėjimu nušvinta ir rotušės salė. Pasigirsta garsi šokių muzika. Suolai prie sienos. Spalvoti popieriniai kaspiniai kabo lubose. Ant suolo – armonika.

ANTANAS ir ALBINA pozuoja vestuvių nuotraukai. Šviesai plykstelint, ANTANAS krūpteli. Prie jų dviejų prieina JONAS ir TARDYTOJAS. PASAKOTOJAS išstumia aparatą. ANTANAS sušnabžda JONUI į ausį. JONAS išeina.

TARDYTOJAS (ANTANUI). Dabar aš tikiu, kad Jūs tarnavot kariuomenėj.

ANTANAS. Kodėl?

TARDYTOJAS. Jūs krūptelėjot tikru išgąščiu, fotolemputei blykstelėjus. Tokie buvusių kareivių refleksai. Fronto atsiminimai dar labai gyvi Jums.

ANTANAS. Aš Jums sakiau, kad tarnavau kariuomenėj. Ar Jūs netikėjot?

TARDYTOJAS. Automatiškai. Tokie tardytojų refleksai. Aš įtariu kiekvieną, įskaitant Jus, ir tikrinu kiekvieną pareiškimą.

ANTANAS (*pusiau juokais*). Koks Jūsų sprendimas mano byloje?

TARDYTOJAS. Aš paskelbiu sprendimą tik paskutinę akimirką. (*ALBINA prieina prie jų.*) Albina, Jūsų vyras yra rimčiausias sporto instruktorius visoje imperijoje.

ALBINA. Nejaugi Jūs manėt, kad aš pasirinksiu eilinį instruktorių?

TARDYTOJAS. Bet šiandien jis galėtų būt linksmesnis. ANTANAS (*su nuduotu linksmumu*). Nepamirškite, tai mano pirmos vestuvės.

ALBINA (*TARDYTOJUI*). Kur užtruko Pirmininkas ir Deputatas?

TARDYTOJAS. Jie kažkuo užsiėmę.

ANTANAS. Kuo? Juk šiandien šventadienis.

TARDYTOJAS. Jauniki, ar tokią dieną tau rūpintis pareigūnais? O kas, jeigu jie iš viso neateitų? Tavo akys ir mintys turėtų gyvent vien jaunajai.

ALBINA (*pabučiuoja ANTANĄ į skruostą*). Ar girdi, jauniki?

Jėina PASAKOTOJAS ir pagarbiai pasveikina TARDYTOJĄ.

PASAKOTOJAS. Atsiprašau, Tardytojau. Pirmininkas ir Deputatas kviečia Jus rūsin. Labai skubu.

TARDYTOJAS. Jūs klystat. Aš nedalyvauju apklausinėjime.

PASAKOTOJAS (*konfidencialiai, kitiems negirdint*). O, ne. Tie du partizanai, kuriuos dabar pešė, yra anapus apklausinėjimo, nebent Jūs tikit į dangų.

TARDYTOJAS. Dar du?! (*TARDYTOJAS skubiai išeina.*)

ANTANAS (*PASAKOTOJUI*). Kas „rūsy“?

PASAKOTOJAS. Storos sienos. (*ANTANAS paduoda jam degtinės stikliuką. PASAKOTOJAS išgeria.*) Miesto

kalėjimas pergrūstas, tardymo celės sklidinos. Gal čia kokio nauja ypatinga byla. Bet aš jau per daug pasakiau.

PASAKOTOJAS padeda stikliuką ir išeina. ANTANAS klausiamai pažvelgia į ALBINĄ.

ALBINA. Ne, tai negali būti mūsų šalis. Mes žinotumėm.

ANTANAS. O Jonas? Kur jis prapuolė?

ALBINA. Jis ateis. Antanai, prašau, stenkis atrodyt linksmesnis, kitaip jie įtars.

ANTANAS. Tardytojas jau įtaria. Man nepatinka jo klausimai, jo užuominos.

ALBINA. Kaip akiai, betiksliai judu medžiojat vienas kitą. O jei jūs būtumėt susitikę prieš dvyliką metų, jūs būtumėt bematant tapę draugai. Pripažink, Antanai, – jis tik auka!

ANTANAS. Auka? Kas gi tada ne auka? Ir Pirmininkas, ir Deputatas, kurių mes laukiame. Ir visi medaliais aplipę generolai, ir paklusnūs pareigūnai iki pat mažiausio kankintojo, kurio nudilus kulnis užmina cigaretę ant krauju apkrekėjusių grindų?

ALBINA. Jis kaltas, taip! Jisai raupsuotas – girdi – raupsuotas! Bet, Antanai, ateina laikas, kai reikia apglėbt raupsuotąjį. Kitaip niekad nebus pabaigos. Tu apglėbei jį! Kiek tu beneigtum dabar, – tu nesugebėjai jo nužudyti!

ANTANAS. Raupsai! Viskas užkrėsta raupsais! (*Pastveria ALBINOS rankas.*) Kas pasidarė su ta švelnia, kuklia mergina, kurią aš kadais pažinojau? Ji kalbėjo kitaip. Viskas užkrėsta: pats laikas virto raupsais!

ALBINA. Ji nedaug tekalbėjo. Ji tik klausydavos – taip atidžiai, visad taip tyliai. O dabar tu nustembi, kai ta „švelnioji“ mergina ištaria savo nuomonę. – Antanai, tu žaidi mane! (*Muzika už scenos nutyla. ANTANAS paleidžia ALBINOS rankas. Laukimo įtampa. Plojimai.*) Tai Deputatas. Eime, mes turim jį pasveikint. (*ANTANAS ir ALBINA iieina. JONAS įeina iš kitos pusės ir dairosi ANTANO.*)

JONAS. Antanai!

DEPUTATAS (*už scenos*). Gerbiami svečiai, man didelė garbė ir malonumas suteikt Jums tvirčiausius linkėjimus iš sostinės.

JONAS pamato ant suolo armoniką. Tą pačią akimirką DEPUTATO balsas už scenos nutyla. JONAS nukreipia savo žvilgsnį nuo armonikos, bet pagunda perdidelė. Jis vėl žvilgteri į armoniką, prieina arčiau prie jos, švelniai paglosto ją, staigiu judesiu užsideda ją ir pradeda tyliai groti.

PASAKOTOJAS įeina ir atsisėda ant gretimio suolo. Jis padrąsinamai nusišypso JONUI. JONAS atsako šiek tiek kalta šypsena.

JONAS. Man patinka armonika. Smuikas žiogams, klarnetas polkoms, bet armonika griebia už pačios širdies. Kai aš išgirstu armoniką, norom nenorom pradedu svajot.

PASAKOTOJAS. Aš suprantu. Grok toliau, o aš mėginsiu įspėti tavo svajones. Ech, tu svajoji, kad taip pasibaigtų visi karai, visos priespaudos. Aš daug negeidžiu. Trobelės su alyvmedžiais aplinkui. Aš sėdžiu ant suolo priešais.

JONAS. Taip, taip! Viduj moters balsas kalba apie duoną ir pieną, saulę ir lietų. Kada ji nusijuokia – kaip balandžiai, kaip upelių vanduo – tada užmerki akis ir jauti, lyg kas alyvos keke brauktų per veidą.

PASAKOTOJAS. Viduj taškosi maudomų vaikų balsai, ir motinos mylinti prievarta slysta jų švelnia oda.

JONAS. Tada atsiloši, kūnas pagaugais nueina nuo rupaus marškinių švarumo, ir paimi armoniką.

PASAKOTOJAS. Ar matei amnestijos lapelį? (*PASAKOTOJAS išsiima iš kišenės lapelį ir paduoda JONUI. JONAS skaito.*) Jei pasiduotom dabar, išsisuktum kokiais trejais metais darbo stovyklos. O išėjus, – juk tavo rankas auksinėm vadindavo? Dar pora metų, ir pratarpsi. Gudrus būdamas, kokio fabriko

vadovybėn įlįsi. O alyvos nenustos žydėjusios, moterys tebetvindys miestus ir gatves. Penkeri metai, ir visos tavo svajonės išsipildys. (*JONAS baigia skaityt lapelį ir sugniaužia jį.*) O partizanų likęs, gal ir šios nakties nebesulauksi. Aš noriu pagelbėt tau.

JONAS atsistoja ir nūsuka nuo PASAKOTOJO. Vidinė kova. Jis apsisuka ir grąžina lapelį PASAKOTOJUI.

JONAS. Ačiū, tamsta. Teįsikiša jie tą savo malonę.

PASAKOTOJAS. Kodėl? Nebūk karštakošis.

JONAS. Be laisvės moterys bijotų savo vaikų; vaikai pabustų naktį senom akim; mano alyvos atsiduotų sena žuvim.

PASAKOTOJAS. Laisvė? Kokia laisvė? Asmens, aplinkos, metafizinė?

JONAS. Kam tiek daug žodžių? – Aš nemėgstu senos žuvies!

PASAKOTOJAS. Bet, drauguži – laisvė?! Geriausi pasaulio protai dar nesutaria, kas laisvė yra; ar ji iš viso yra.

JONAS vėl paima armoniką ir pradeda tyliai groti, žiūrėdamas priekin.

JONAS. Tegų kas surenka tuos geriausius protus, atveža juos pas mus ir įgrūda jų nosis į mūsų kruviną žemę.

JONAS tebegroja. PASAKOTOJAS nuleidžia galvą ir išeina.

DEPUTATAS (*už scenos*). Tegyvuoja Naujoji Santvarka, su kuria mūsų tauta susijungė amžinai santuokai!

Plojimai. Muzika. Įeina ANTANAS. JONAS skubiai nusiima armoniką ir pašoka.

ANTANAS. Kur buvai dingęs?!

JONAS. Aš... užtrukau minutę.

ANTANAS. Radai Leoną, kitus?

JONAS. Ne. Žmonės šnabždasi, kad prieš pusvalandį trys sunkvežimiai saugumiečių išrūko iš miesto, – su kulkosvaidžiais.

ANTANAS. Jiems tėra vienas taikinytis – mūsų trijulė. kažkas dedas rūsy. Pastebėjai ką įtartina?

JONAS. Du uniformuoti sargybiniai prie rūsio durų.

ANTANAS. Mes gal jau niekad nebematysim savo draugų. Tu supranti, kad be jų mums reikės stebuklo išbėgti iš čia.

JONAS. Kodėl tu jam neištėškei smegenų vidudienį?!

ANTANAS. Ar tavo ginklas tvarkoj?

JONAS. Tvarkoj! – Tu galėjai užmušt jį, nė šuniui nesulojus. Viskas man eina per gerklę, kaip tie lydyti taukai. Aš niekuo nebepasitikiu.

ANTANAS. Tu gali pasitikėti manim! Mes draugai, ištikimi draugai.

JONAS. Man niekas nebeaišku. Aš nebepasitikiu pats savim. O Albina? Sakyk, ar tu ja visiškai pasitiki?

ANTANAS. Mes... galim pasitikėt ja.

JONAS. Ji nenustojo kamantinėjus mane apie tave ir Genę. Kodėl?

ANTANAS. Apie Genę?!

Įeina ALBINA.

ALBINA. Juos pagavo!

ANTANAS. Kada? Kur?!

ALBINA. Vieną – šį rytą. Kitus prieš pusvalandį. Kareiviai juos atvežė į miestelį. Jie rūsy, po mūsų kojom.

ANTANAS. Gyvi?

ALBINA. Nežinau.

JONAS. Jei bent vienas iš jų prasitars...

ANTANAS. Leonas... ligonis...

ALBINA. Aš dar nepastebėjau nieko įtartino. Bet mes nebegalim laukt. Dar nepervėlu pasitraukt, – jie neįtars, jaunavedžiams įprasta išvykt anksčiau.

JONAS (*ANTANUI*). Ji teisybę sako. Su visais tais saugumiečiais pašonėj, mes nespėtume nė paliest savo ginklų. Mes nugnybsim jį kitą sykį, po kokio pusmečio.

ANTANAS. Gal judu ir teisūs. (*ALBINAI*.) Taip, Albina, aš sutinku, – vienas partizanų karo veiksmas baigėsi. Dabar tėvynei nebūtų naudos, jei mes ir visus juos užmuštumėm ir žūtumėm kartu su jais. (*ANTANAS rankos mostu sustabdo ALBINĄ, kuri nori prabilti.*) Mes įvykdysim įsakymą. Mūsų draugai po žeme supras, kodėl šiandien mūsų ginklai tylės. – Jonas ir aš mėginsim prasilaužt pro sieną. Jei tik mums pavyktų pasiekt kitą pusę ir apnuogint savo žaizdas prieš tų žmonių taiką ir gausybę – Dieve! – jie pabustų, suprastų ir padėtų mums!

ALBINA. O aš?! – O aš?..

ANTANAS. Mėgint pabėgt drauge su moterim būtų savižudybė mums visiems trims. Tu saugesnė čia pasilikus. (*JONUI*.) Jonai, įsimaišyk tarp svečių, būk arti durų, stebėk, klausykis. Mudu bematant ateisim.

JONAS. Klausau. Antanai... aš suprantu tave.

JONAS skubiai apsisuka ir išeina.

ANTANAS. Albina, kai tu pasmerkei mūsų kovą, kai tu tikinai mane, kad tėvynė išliks gyva tavuoju būdu, – tu galvojai tik apie save ir mane. Tu žinojai apie Genę ir bijojai, kad ji tau neatimtų manęs.

ALBINA. Aš prisipažįstu. Bet ar mano idėjos klaidingos, jei jos gimė iš meilės ir skausmo?

ANTANAS. Albina, tai gal paskutinis mūsų pokalbis. – Padėk man, aš pamiršau, kaip naudot žodžius. Aš gerbiu tave ir turiu pasakyt tau teisybę.

ALBINA. Kokią teisybę? Ta mergina? Gandai pasitvirtino. Bet aš suprantu tave – tu buvai vienišas. Ji buvo tau prabėgantis epizodas. Aš tau dovanoju.

ANTANAS. Teisybę apie mūsų meilę. Aš ją praregėjau, vos tik išvydęs tave vakar naktį. Bet toji meilė niekad nebuvo tikra. Tu ją gerai aptarei: pradedantis skulptorius ir graži mergina, taip atidžiai besiklausanti jo „gražių“ žodžių. „Švelnios linijos ant drebulės lapo“ – taip aš atsiminiau miškuose tavo galvosena, tavo nuolat man nusilenkiančią kalbą, mūsų santykio blyškias linijas. Dabar lapas tapo svetimas, mudviejų meilė nuvyto septyniuose rudenyse.

ALBINA. Žodžiai, žodžiai, – skubūs, karštligiški, pavojaus nuspalvinti. Paguosk, užtikrink mane, Antanai! Dabar, kai tu paminėjai praeitį, drebulės lapą, tavo balse pasigirdo šiluma. Ji išplaukė iš tavo širdies gilumos, kur tavo meilė man tebėra gyva.

ANTANAS. Mums nebėra laiko apgaulingai paguodai. Albina, aš myliu ją! Gal dėl vienumos, kaip tu sakei; gal miškai kalti, gal naujas, keistas gyvenimas – nesvarbu. Atleisk man, bet aš myliu ją.

ALBINA. Ne! Ne! – Man svaigu. Kodėl grindys ima siūbuot? Akmenys, – visi kančios ir laukimo metai

griūna ant manęs, kaip akmenys. Kodėl toji kova nebuvo trumpas, didingas suliepsnojimas?! Ir tada – tamsa. Aš tenorėjau išvest tave iš miškų ir išlikt kartu su tavim. Kol aš turėjau vilties ištausot tave, aš nė sykio nesudrebėjau. Dabar aš bijau. Aš bijau!

Jeina JONAS, TARDYTOJAS, PIRMININKAS, DEPUTATAS.

JONAS. Dėmesio, jaunavedžiai. Aukštieji svečiai.

TARDYTOJAS (*ANTANUI*). Prašom susipažint – mūsų Deputatas.

DEPUTATAS. Labai malonu. Tai mudu abu čia svečiai iš sostinės. O jaunoji tebežydi kaip rožė.

PIRMININKAS. Sveikinimai abiem, sveikinimai.

TARDYTOJAS. Ar judu kada pagalvojot, kad judviejų vestuvės sutaps su istoriniu įvykiu. Įsidėmėkit šios dienos datą: kai judu švęsit sutuoktuvių metines, judu kartu minėsit partizanų veiklos pabaigą mūsų apylinkėj.

ANTANAS. Kodėl? Kas atsitiko?

TARDYTOJAS. Mūsų kariai sugavo paskutinius tris banditus, kuriems užvakar buvo pavykę pabėgt iš apsupimo.

PIRMININKAS. Mes žinojom, kad du pabėgo.

ANTANAS. O trečiasai?

PIRMININKAS. Leonas, jauniklis. Jo tėvai turėjo dvarelį netolies, kol jie buvo iškeldinti kaip pavojingas elementas.

DEPUTATAS (*ANTANUI*). Mes tebespėliojam, kodėl jie ėjo tiesiai į miestelį.

TARDYTOJAS. Gal jie turėjo ypatingą uždavinį.

PIRMININKAS. Kokį uždavinį?

TARDYTOJAS. Pavyzdžiui: išardyt vestuves. (*Visi juokiasi.*)

DEPUTATAS (*TARDYTOJUI*). Sveikinu. Jūsų vieša kaukė puikiai tinka. Jūsų jumoro ašmenys vėl blizga, niūrios abejonės išsisklaidė.

TARDYTOJAS. Nes aš padariau sprendimą, Deputate.

Už scenos, gatvėje, pasigirsta daina. Muzika salėje nutyla.

PIRMININKAS. Tai Mūsų vaikinai pražygiuoja.

DEPUTATAS. Gražiai dainuoja. Išdidžiai.

TARDYTOJAS. Ar jie nesutriuškino trijų priešų?

PIRMININKAS. Jūsų žnybtelėjimas ne vietoj, Tardytojau. Ar ne jų, mūsų drąsuolių, dėka tik trys partizanai buvo beišlikę? Jie išdidūs, nes čia septynerių metų pergalė.

ANTANAS. Septynerių metų...

PIRMININKAS. Ar jaunoji nieko prieš, jei aš pakviesiu mūsų kovotojus čia alaus buteliui? Aš statau tris dėžes! Jie nusipelnė.

DEPUTATAS. Puiki idėja.

ALBINA. Mums... bus garbė.

Jeina PASAKOTOJAS.

PIRMININKAS (*PASAKOTOJUI*). Pilieti, sustabdyk kareivius ir pakviesk juos vidun mano vardu.

PASAKOTOJAS *išeina.*

ANTANAS. Gerbiami svečiai, aš labai džiaugiuos, kad jūs pagerbėt mus savo apsilankymu. Mums bus ypatinga privilegija išgert po alaus stiklą su šauniaisiais kariais.

Batų bildėjimas už scenos – kareiviai įeina į salę.

ANTANAS. Bet aš, kaip šeimos galva, turiu pranešt jums, kad mano žmona nekantrauja. Ji ragina mane važiuot.

TARDYTOJAS (*nustebęs*). Dabar? Taip greitai?

PIRMININKAS. A, medaus mėnuo. Suprantam, suprantam. Ir mes buvom jauni. Kurlink?

ALBINA. Prie ... jūros.

PIRMININKAS. Jaunystė ir jūra. Tai kažkaip optimistiška, Naujosios Santvarkos dvasioje. Mums nevalia praleist pro pirštus tokio iškalbaus istorinio sutapimo. Mūsų spauda turi jį panaudot. Kiek čia prakilnių temų: kova tarp seno ir naujo, nusikaltėlių pražūtis ir naujosios santvarkos vestuvės. Spauda negali praleist tokio įvykio! Fotografas! Fotografas! (*PASAKOTOJAS įstumia salėn fotoaparatą.*) Jaunavedžiai į vidurį. O, aš mėgstu prasmingus paveikslus. Tardytojas prie jaunosios. Arčiau, nesidrovėkit.

Jie pozuoja. PASAKOTOJAS rikiuoja juos, stovėdamas prie aparato. Jis pakelia ranką. Salė nušvinta akinančia šviesa. Tą pat akimirką muzika fone nutyla. Fotografuojamieji lieka savo vietose, išskyrus TARDYTOJĄ. TARDYTOJAS žengia žingsnį PASAKOTOJO linkui, kuris pasitinka jį pusiaukelyje.

PASAKOTOJAS (*TARDYTOJUI konfidencialiai*). Tu laukei daugiau iš jų, – tu tikėjais, kad jie atėjo čia nužudyt tavęs.

TARDYTOJAS (*taip pat konfidencialiai*). Taip, aš tikėjaus. Tiek įtartinų smulkmenų. Ir jo akys!

PASAKOTOJAS. Ar tu nesiskundei, – rodos, vakar, kad Naujosios Santvarkos teisėjai neturi apsiaustų, kuriuose jie galėtų pasislėpt? (*PASAKOTOJAS nuima nuo aparato juodą skraistę ir ištiesia ją TARDYTOJUI.*) Tau tereikia ištiest ranką, apsiaust juodu apsiaustu ir lėtai nugyvent, – ne savu gyvenimu, bet sava mirtim.

TARDYTOJAS paima juodą skraistę, apsigaubia ja, susigūžia. Apsišvalgo aplinkui, pažvelgia į PIRMININKĄ ir DEPUTATĄ, staigiu mostu nuplėšia skraistę ir meta ją PASAKOTOJUI.

TARDYTOJAS. Atsiimk savo skarmalą, gundytojau! Aš nenusilenksiu! Jei aš susigūžčiau ir pasislėpčiau, aš prisipažinčiau, kad mano šešėliai tikri, kad sutrūnijusių moralinių įstatymų lentos dar užstoja saulę. Prisipažint, kad mano viso gyvenimo darbas – mano proto išbraižyti tobuli žemėlapiai – buvo tik savin susiraizgą beprasmiški labirintai. Aš atsisakau prisipažint; aš atsisakau užsidėt ant krūtinės beveidžio miestelio antkapį! Jei abu pasaulio veidai yra išpurტę beprasmiškumu, aš netarnašiu nė vienam!

PASAKOTOJAS. Leisk jiems išeit. Leisk Antanui gyvent. Judu abu turit išlikt gyvi!

TARDYTOJAS. Gyvent? Išblukt pilkam mieste, kuriame dar vienas šešėlis budės prie mano durų? Pavirst Pirmininku, ar Deputatu – kito pasirinkimo nėra. Dūmų kamuoliu ar baltintu karstu? Nes aš geidžiu išsivaduet iš visa ko. Ir aš turiu dar vieną kozerį, dar vieną triuką. Jie užsigrūdinę, tie partizanai, bet ir jie išsiduoda, kai adata bedi į jų žaizdą...

PASAKOTOJAS. Ne!

PASAKOTOJAS pastveria TARDYTOJO ranką, mėgindamas ją sulaikyt. TARDYTOJAS išsivaduoja ir grįžta savo pirmą kartą pozon. PASAKOTOJAS vėl žengia prie aparato ir pakelia ranką, kaip prieš pokalbiui prasidedant. Šviesa pakinta ir muzika vėl pradeda groti. Visi nustoja pozavę nuotraukai.

PASAKOTOJAS. Ačiū, visiems.

ANTANAS ištiesia ranką DEPUTATUI.

ANTANAS. Man buvo labai malonu...

TARDYTOJAS. Vieną minutę, jaunasai. Deputatas teisingai aptarė šios dienos įvykius kaip istorinius. Nejaugi mes nuskriausim mūsų jaunuosius ir atimsim iš jų progą būt šios atmintinos dienos svarbiausiojo sprendimo liudininkais.

ALBINA (*įtariamai*). Kokio sprendimo?

TARDYTOJAS. Mes turim tris banditus. Turgaus aikštėj mėnesiena tuoj nušvies stulpus ir skruzdėlyną, – auklėjamąjį teatrą šios mažos, užsispyrusios šalies liaudžiai. Kaip to teatro įkūrėjas, aš siūlau suruošt spektaklį.

ANTANAS. Ar jie dar... gyvi?

TARDYTOJAS. Jie nebegali sutrukdyt Jūsų vestuvių.

ANTANAS. Ar jie papasakojo ką įdomaus?

PIRMININKAS. Nieko, nieko. Du mirė bematant, bet Leonas...

ANTANAS. Taip?!

TARDYTOJAS. Jis dar išgyveno keletą valandų, bet jie nesugebėjo ištraukt anei žodžio iš jo lūpų. Net ir moderniausi metodai nepadėjo.

PIRMININKAS. Ar čia vieta kalbėt tokiom temom? O lavonus, mano nuomone, būtų geriausia užkast kur nors pamiškėj, naktį. Mes laimėjom karą; dabar mums reikia stengtis, kad gyventojai jį pamirštų.

ALBINA (*TARDYTOJUI*). Gal aš kišuos ne į savo reikalus, bet, prašau, pakeiskit savo nuomonę. Aš noriu prisimint savo vestuves be stulpų turgaus aikštėje.

TARDYTOJAS (*ALBINAI*). Aš išpildysiu bet kurį Jūsų prašymą – bet kurį išskyrus šitą. Aš noriu paskutinį sykį būt savanaudiškas, – noriu taikos.

ANTANAS. Jūs neturėsit taikos. (*ANTANAS ištraukia knygą iš savo švarko vidinės kišenės ir įbruka ją TARDYTOJUI į rankas.*) Jūs žinot šios knygos žodžius atmintinai. Susitaisykit su jais arba pamirškite taiką visiems laikams!

TARDYTOJAS numeta knygą šalin.

PIRMININKAS. Gerbiamieji, gana maišaties! Sprendžiamas žodis priklauso man, ir aš nusprendžiu, kad išstatyt lavonus turgaus aikštėj būtų netikslinga. Aš neabejoju, kad Deputatas sutiks su manim.

TARDYTOJAS (*sąmoningai bačkinio oratoriaus stiliumi*). Jūsų sprendimas, Pirmininke, per ūmus. Aš turiu pareikšt, kad jame yra ryškių defetizmo žymių. Kodėl? Pirmininkas nepakankamai įvertina besipriešinančių elementų gyvybingumą. Viena, tik viena, kovos fazė baigiasi, o jis jau pataria mums: atleiskim vadeles, atsiloškim kėdėse. Bendraminčiai, mes neturim pamiršt, kad kova niekad nesibaigia. Tie žmonės negyvi, bet mikrobai iš jų kūnų, jų idėjų jau kyla kitų užkrėst. Jie kyla dabar, kai net šiam kambary pasigirsta balsų, siūlančių švelnumą, atlaidumą. Kova yra amžina! Kas ištvėrs,

nenukrypęs į kompromisus, į sentimentalumą, tas ją laimės!!

DEPUTATAS. Bravo! Teisingumo kalavijas!

PIRMININKAS (*sumišęs*). Jūs klaidingai mane supratot. Aš sutinku. Lavonai turi būt išstatyti turgaus aikštėj!

ALBINA (*TARDYTOJUI*). Aš meldžiu išimties, vienos išimties – Jūs pažadėjot.

TARDYTOJAS. Albina, kada nors tu suprasi, kad aš nieko negalėjau pakeist. Gal tu man net ir atleisi. Bet taip turi būt!

TARDYTOJAS pasisuka į ANTANAŲ ir iššaukiamai žiūri į jį.

ANTANAS. Jonai, nebelauk mūsų.

JONAS. Aš lieku su tavim!

TARDYTOJAS (*ANTANUI ir ALBINAI*). Jūsų vestuvių diena bus visad paženklinta tuo didingu teisingumo vaizdu: skruzdėlės, metodiškai naikinančios kūnus tujų, kurie išdrįso pakelt ranką prieš istoriją, kol iš jų beliks skudurai ir batai, iškraipyti miškų dumblo.

ANTANAS. Jonai, aš noriu bilietų. AR TURI MANO TRAUKINIO BILIETUS?

JONAS. Antanai, – mano drauge – aš turiu juos!

TARDYTOJO veide pasirodo žinanti šypsena. ANTANO ranka prie jo vidinės kišenės.

JONAS. Taip!

JONAS taip pat siekia savo kišenės. JONAS ir ANTANAS išsitraukia revolverius.

ALBINOS riksmas. Tą pat akimirką salė užtemsta.

PASAKOTOJAS.

Gegužėle, šį metelį

Tu anksčiau pas mus parlėk,

Apraudoki mūs vargelį

Našlaitėliams mums padėk.

Bet parlėkus nepažinsi

Tu šalelės Lietuvos...

Neatrasi, kur giedojai,

Tos šakelės mylimos...

Scena vėl pamažu nušvinta. GENĖS tėvų kambarys. GENĖ stovi prie lango. TĖVAS ir MOTINA sėdi ant suolo.

GENĖ (*išgąstingai atsisuka į juos*). Ar girdėjot?

MOTINA. Ką?

GENĖ. Šūviai, – iš miesto pusės.

TĖVAS. Vaikai pagaliu per tvorą traukia.

MOTINA. Geriau negirdėt tokių garsų. Lapė skuba tolyn nuo medžiotojo.

TĖVAS. Mums kiti garsai. Javo šlamėjimas, užveriamų vartų girgždesys.

MOTINA. Drobės čežėjimas ir ugnies juokas.

GENĖ. Man ledų aižą pavasarį, vieversio džiūgavimas!

TĖVAS. Protėvių sprandai sulinko į akmenis. Bet jie kantriai nešė viską; ir pergyveno kančias ir pančius laikiusias rankas...

MOTINA. Tyliai kentėt, kantriai laukt, ir taip gyvent, išgyvent, nugyvent.

TĖVAS. Jau trys vasaros, kai nebeveža į šiaurę.

MOTINA. Šį rudenį užderės tiek bulvių, kiek nebuvo per septynerius metus.

TĖVAS. Tik sukąst dantis – pamiršt, laukt, gyvent.

GENĖ. Niekad nepamiršt, niekad nepamiršit.

MOTINA. Iš savo žemės lopelio galėsime visą maišą bulvių miestelin nuvožt.

TĖVAS. Parduot turgaus aikštėj, kaip senais laikais. Pirkit vinių, stiklo, ratams tepalo.

GENĖ. Bet turgaus aikštėj stulpai ir kraujo dėmės!

TĖVAS. Jie supus, lietus nuplaus kraujo dėmes, ir akmenys pamirš. (*Beldimasis į duris.*) Kas ten?

PASAKOTOJAS (*už scenos*). Praeivis su naujienom.

TĖVAS atsikelia įleisti jo. PASAKOTOJAS įeina. Jo rankoje didžiulė alyvų puokštė.

PASAKOTOJAS. Labas vakaras visiems.

TĖVAS. Labas vakaras. Prisėsk, dieduk, pavargęs atrodai.

MOTINA. Kokios gražios alyvos. Tokių nemačiau mūsų apylinkėj.

PASAKOTOJAS. Aš nuskyniau jas sode, kurio nėra šioj žemėj, – kuris težydėjo vieno žmogaus svajonėse.

Jo savininkas miręs ir sodas dabar tuščias.

GENĖ. Tu kalbi apie mirtį. Ką tu dar žinai?

PASAKOTOJAS. Aš buvau pakliuvęs peklos katilan. Rotušės salėj buvo vestuvių puota. Tik staiga, kaip iš giedro dangaus, jaunikis ir jo draugas išsitraukia revolverius ir sužaičiuoja į Tardytoją! Kokia velniava pakilo! Tiedu nespėjo antrą sykį iššaut, – juos buožėm sudaužė, kojom sutrypė. Iš valdžios tik Tardytojas mirė. Dabar juodu riša prie stulpų turgaus aikštėj. Jaunikį, kaip vadą – į skruzdėlyną.

GENĖ susvirduliuoja ir PASAKOTOJAS prilaiko ją nuo kritimo.

TĖVAS. Gene!

MOTINA. Dukrele!

GENĖ pamažu atsipeikėja, įkvėpdama alyvas prie savo veido. Išsitiesia.

GENĖ. Tu sakei – jie susituokė?! Tai netiesa! Jis mano sužadėtinis. (*TĖVAMS.*) Jūs bijojot, kad aš niekad neištekėsiu. Dabar džiaukitės, nes aš išeinu į savo sutuoktuves.

GENĖ paima gėles iš PASAKOTOJO.

GENĖ. Mano gėlės, jūs iš svajonių šalies, jūs tiksit mano rankosna prie altoriaus.

TĖVAS. Aš uždraudžiu.

MOTINA stveria ją už rankos.

MOTINA. Mirtin, vaikelį, tu eini mirtin. Mirtis viską užbaigia!
GENĖ. Niekas niekad nesibaigia!

GENĖ išsineria iš MOTINOS rankų ir išbėga.

TĖVAS (*PASAKOTOJUI*). Vykis ją!

MOTINA. Sustabdyk ją. Ji bėga į mirtį!

PASAKOTOJAS. Per vėlu. Ji jau prie altoriaus.

TĖVAS ir MOTINA išbėga paskui GENĖ.

PASAKOTOJAS (*į publiką*). Laikas ir mums išeit. Ką aš begaliu jums pasakyti? Žodžiai nuolankūs ir sunkūs mano burnoje. Verčiau klausykitės berniuko žingsnių, kursai, kiekvienam šimtmety, žengia į savo aukos vietą, spausdamas gėlių puokštę prie savo širdies. Klausykitės sudegintųjų kūdikių pelenų; klausykitės ledynuose palaidotųjų motinų; klausykitės bevyrių nuotakų žieminių įsčių ir jaunųjų tylos sutuoktuviniuos mirties pataluos. Klausykitės ir nepamirškite, niekad nepamirškite...

PASAKOTOJAS, nuleidęs galvą, lėtai išeina iš scenos. Tyli vestuvinė muzika. GENĖ nuotakos pozoje ir nuotakos žingsniais, laikydama gėles prie krūtinės, lėtai įeina, prasilenkdama su PASAKOTOJU.

GENĖ. Mano sužadėtinis laukia manęs. Jo laimė bus taip kupina, kad jis nepajudės pasitikt manęs. Grindinys bus mūsų patalas, ir mūsų apklotas bus dangus. Jo kairioji ranka atras mano galvą ir jo dešinioji apkabins mane. Kulnų suvarstyta mano sužadėtinio kūnas, tarsi, medaus korys. Man tautosoti ir neištarti meilės žodžiai yra midus ir pienas jo burnoj. Jo lūpose sukrekėjęs kraujas yra vynas, išlietas ant mūsų vestuvių staltiesės.

GENĖ priklaupia. Fone pasirodo penki stulpai.

GENĖ (*švelniau ir tyliau*). Koks gražus mano sužadėtinis, tarsi elnias, sustingęs amžinam šuoly.

ANTANO statulos pasirodo už stulpų.

U Ž D A N G A

Algirdas Landsbergis, „Penki stulpai turgaus aikštėje“, Chicago: Santara-Šviesa, 1966, p. 5–83.